

יד
מהרי"ע

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון
הרב יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדת תימן

נמסר במוצש"ק
נשוא
סיון ה'תשפ"ג ב'של"ד
בבית המדרש "פעולת צדיק"
בני ברק

לק"י

נושאי השיעור:

בעניין חתימת הברכה בכל יום ויום 'נותן התורה' בלשון הווה, המשך משיעור קודם, והסבר מחודש ונפלא לחזק את הכוונה בעניית אמן שש עשרה פעמים על ברכת נותן התורה בקריאת ס"ת שחרית דשבת.

המשך [משיעור מוצש"ק ויקהל ופקודי התשפ"ג] ביאור הרמז הנפלא שבפסוק [איוב כ"ג, י"ג] והוא באחד ומי ישיבנו, ונפשו אותה ויעש, כלפי המברך יחידי שאין מי שיענה אחריו אמן וכו', האם נברא מלאך מן הברכה למרות שהאדם בדרך שלא בכוונה, והרחבה בכללות עניין הכוונה והמחשבה במצוות.

ביאור דברי הגמרא במנחות והרמב"ם בהלכות ת"ת בעניין קביעת עתים לתורה ביום ובלילה, תירוץ על הקושיא כיצד דבר זה נלמד מן הפסוק [יהושע א', ח'] והגית בו יומם ולילה, אשר נאמר מפי הקב"ה לכאורה ליהושע דוקא.

שלושה פירושים בביאור עניין 'קביעות' עתים לתורה, הרחבה בפירוש הג' המובא בבן יהודע להגרי"ח כי זהו מטעם 'כל קבוע כמחצה על מחצה דמי', שלושה תירוצים על השאלה כיצד נחשב הדבר כאילו למד תורה כל היום, וביאור שיטת מהרי"ץ בעניין דלעיל.



כל הזכויות שמורות

יוצ"ל ע"י מוסדות יד מהרי"ץ בני ברק

טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741

דוא"ל: yad@maharitz.co.il

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:

קול יהודי תימן – 072-33-23-642 שלוחה 6

מספר השיעור בקו "קול יהודי תימן" – 693

לשמיעת השיעור במערכת קול הלשון – 03-6171031



ניתן להקדיש כל שיעור להצלחה ולרפואה, או לעילוי נשמת.

השם יוזכר בל"נ בתחילת השיעור מפי מרן הגאון שליט"א,

וכן באמירת "מי שבירך" בסוף השיעור.

פרטים בטלפון: 050-4140741.

והתורמים והמסייעים להפצת התורה ולזיכוי הרבים, ימלא המקום ברוך הוא

כל משאלות ליבם לטובה ולברכה, אבי"ר.

בשם רחמן

השיעור מוקדש על ידי רבי משה בן יהושע הי"ו,

מאמצות הברית.

שתזכה פתו צופיה שתח' לזיווג הגון משורש נשמתה, ולהצלחה בכל העניינים.

בעבור שהתנדב למוסדות יד מהרי"ן.

המקום ברוך הוא ירצה נדבתו, ויברך מעשה ידיהם, ומכל צרה ונזק יצילם, וישלח ברכה רווחה והצלחה בכל מעשי ידיהם, ושתזכה פתו צופיה שתח' לזיווג הגון במהרה, וימלא כל משאלות ליבו וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכ"ר.

כמרכן השיעור מוקדש ע"י ידידנו הרב אסף לוי שליט"א, מהעיר ביתר עילית ת"ו – ב"ה הוא ידיד ותיק, מחבר כמה ספרים וגם כותב בדברי חפץ – לרפואת ולהצלחת נותניו היולדת אושרת בת יהודה שתח', והתינוקת טליה שתח' שנולדה בשעט"מ. ולהצלחת כל בני משפחתם ברוחניות ובגשמיות.

בעבור שהתנדב למוסדות יד מהרי"ן.

המקום ברוך הוא ירצה נדבתו, ויברך מעשה ידיהם, ומכל צרה ונזק יצילם, וישלח ברכה רווחה והצלחה בכל מעשי ידיהם, ויזכו היולדת והתינוקת להחלמה מהירה, וימלא כל משאלות ליבו וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכ"ר.

כמרכן השיעור מוקדש על ידי הנדיב החשוב יעקב בן עזרא גינדי שיח', לזיווג הגון לעליזה בת מזל, ו-וייוון בת מזל, ולהצלחה בכל העניינים. אשר התנדב ביד רחבה ובנפש חפצה למען הקודש.

המקום ברוך הוא ירצה נדבתו, ויברך מעשי ידיו, ומכל צרה ונזק יצילהו, ושיזכו עליזה ווייוון לזיווג הגון משורש נשמתם, וימלא כל משאלות ליבו וליבם וליבנו וליבכם לטובה ולברכה, אכ"ר.

בעניין חתימת הברכה בכל יום ויום 'נותן התורה' בלשון הווה, המשך משיעור קודם, והסבר מחודש ונפלא לחזק את הכוונה בעניינת אמן שש עשרה פעמים על ברכת נותן התורה בקריאת ס"ת שחרית דשבת.

אנחנו אחרי זמן מתן תורתנו, מוצאי אסרו חג של חג השבועות, ב"ה קיבלנו את התורה מחדש כבכל שנה ושנה.

דיברנו כבר בשיעורים קודמים, לגבי עניין החתימה של ברכות התורה, בא"י 'נותן התורה' בלשון הווה, לא כפי שכתוב באמצע הברכה, 'אשר בחר וכו' ונתן וכו'. לכאורה,

הקב"ה כבר נתן לנו את התורה, א"כ מה הפירוש 'נותן התורה' בלשון הווה?

הבאנו בס"ד כי מהרי"ן זיע"א מביא על כך בעץ חיים [דף י"א ע"ב] בזה"ל, אמר נותן התורה בלשון הווה, ולא נתן התורה בלשון עבר, כי תמיד נותן הקב"ה לנו. שנותן בלבנו השכל ובינה, להבין עמקי סודותיה. ומהרי"ן מציין את המקור, בשם של"ה, ודרוש בית מועד דף קנ"ח ע"א.

ושם בדף ס"ט ע"ב, לגבי הפסוק [תהלים ס"ח, כ'] יום יום יעמס לנו, שאומרים ב'תחנונים' שאחרי ובא לציון, כתב מהרי"ן בזה"ל, והרב בעל מנחת כהן בספר נר מצוה פירש פסוק זה, שבכל יום הקב"ה משפיע לנו כמה הבנות ולימודים בתורה, ולזה הוא מה שאנו אומרים שהבדילנו מן התועים ע"ש.

ועל פי זה נראה פירוש פסוק [תלים קי"ט, מ"ה] ואתהלכה ברחבה. הכוונה, מה שאני מרחיב ומבאר דברי תורה, שמא תאמר שאני מוסיף בה. לזה אמר [שם] כי פקודיך דרשתי. לא הוספתי דבר, אלא שדרשתי בה דרשא וביאור לבד.

בטורי זהב [דיני ברכת התורה, סימן מ"ז סוף ס"ק ה'] כתב גסדכן בזה"ל, ונראה לי עוד, שתיקנו לחתום 'נותן התורה', שיש במשמעותו לשון הווה, ולא 'נתן' בלשון עבר. אלא הכוונה, שהוא יתברך נותן לנו תמיד בכל יום תורתו, דהיינו שאנו עוסקים בה וממציא לנו הוא יתברך בה טעמים חדשים, וכמ"ש על [משלי ה', י"ט] דִּדְיָה יִרְנֶה בְּכָל עֵת, בְּאַהֲבָתָהּ תִּשְׁגָּה תָּמִיד. מה התינוק הזה כו'.

הרי זהו משל, כי כפי שהתינוק, כל זמן שהוא ממשמש הוא מוצא חלב, כך גם לגבי התורה"ק, כמה שמעיינים בה מוצאים דברים חדשים, מתוקים וכו'.

המשך [משיעור מוצש"ק ויקהל ופקודי התשפ"ג] ביאור הרמז הנפלא שבפסוק [איוב כ"ג, י"ג] והוא בְּאֶחָד וּמִי יִשְׁכְּנוּ, וּנְפֹשׁוֹ אֶתָּה וַיַּעַשׂ, כלפי המברך יחידי שאין מי שיענה אחריו אמן וכו', האם נברא מלאך מן הברכה למרות שהאדם בירך שלא בכוונה, והרחבה בכללות עניין הכוונה והמחשבה במצוות.

נדף ק"ס, דבעינן תלתא בברכה. חד דאדכר שמא דקודשא בריך הוא – המברך הוא אחד שמזכיר את שם ה'. ותרין דיתיבו לה – ושנים שיענו לו. כדכתיב [דברים ל"ב, ג'] פִּי שֵׁם יְיָ אֶקְרָא, הָבוּ (לשון רבים, שניים) גִּדּוּל לְאַלְהֵינוּ. אני היחיד קורא, ואתם – העונים – תהיו לכל הפחות שניים. מיעוט רבים שניים.

וכ"כ במחצית השקל [סי' ו' סק"ט] בשם ס' עשרה מאמרות – להרמ"ע מפאנו – שיהדר שיהיו שניים שומעים ברכותיו, ויענו עליהם אמן.

ושם בהערה 11 הוא מביא את החידוש דלעיל, וז"ל, ובס' בגדי ישע על שו"ע [סי' קס"ז סקל"ג] מביא בשם כתבי האר"י ז"ל, עה"פ [איוב כ"ג, י"ג] והוא באחד מי ישיבנו, ונפשו אותה ויעש. כלומר, אחרי שכח המברך ע"י שעונים אחריו אמן גדול כל כך, מה יעשה אדם המברך והוא יושב בדד. וע"ז אמר הכתוב, ונפשו איוותה ויעש. כלומר, ע"י שמברך בחשק גדול ובאהבה רבה, זיעש, עושה מלאך קדוש בברכתו, והוא עונה אמן עכתו"ד.

ודע, שגם קטנים שהגיעו לחינוך, שפיר דמי כשעונים אחריו אמן. וכן נהגו צדיקי קמאי. אין הכרח לחפש שיענו אמן דוקא אנשים גדולים, אלא גם אם אלו ילדים קטנים, העיקר שהגיעו לחינוך, אם הם עונים אמן אזי הדבר ג"כ מועיל לגבי העניין הזה.

הבגדי ישע הביא זאת בשם כתבי האר"י ז"ל. אולם לפי מיעוט ידיעתי, הדבר אינו נמצא בכתבי האר"י. כנראה אמרו זאת לראשונה צדיקים גדולים אחרים, מגדולי החסידות. ובפרט, כי נראה שהם לא אמרו זאת לגבי הפסוק באיוב, אלא כלפי הפיוט שיש להם – לאשכנזים – בראש השנה כמדומני, שם אכן מובא תחילה הפסוק באיוב, 'והוא באחד ומי ישיבנו, ונפשו איוותה ויעש', ומיד אח"כ כתוב 'נורא וקדוש'. כך ממשיך שם הפיוט, 'נורא וקדוש'. א"כ הם הסבירו זאת, שהנורא וקדוש, הוא המלאך. הדבר מתחבר יותר לשם. אבל גם בלעדי זה, אפשר לומר זאת כלפי הפסוק באיוב, בלי קשר דוקא אל הפיוט הזה.

בס"ד דיברנו בעבר, לפני כמה חדשים וע"י שיעור מוצש"ק ויקהל ופקודי התשפ"ג, לגבי הפסוק [איוב כ"ג, י"ג] וְהוּא בְּאֶחָד וּמִי יִשִּׁיבֵנוּ, וְנַפְשׁוֹ אִוְתָהּ וְיַעֲשֶׂה. כי ישנו רמז נפלא בפסוק הזה. 'והוא באחד' – אם אדם נמצא ביחידות בדד, אין מי שיענה אמן על ברכתו. 'מי ישיבנו?' מי יענה אמן? שלימות הברכה, היא ע"י עניית אמן. ע"ד שאחז"ל במדרש אגדה [בראשית כ"ה, א'], 'אין השטר מתקיים, אלא בחותמיו'. צריך שני עדים, אשר יחתמו על הברכה שבירכת. ברם, כאשר הוא נמצא לבדו, העיצה היא, 'ונפשו איוותה' – ויעש'. שיאמר את הברכה ברעותא דליבא, יאמרנה בכוונה שלימה, בתשוקה ובתאוה. ע"ד המובא [בשירה יום שבת וכו'] 'תתאוה' לעלות להר קדשי. 'ונפשו איוותה', על ידי שהוא אומר את הברכה עם כל הלב והנשמה, בתאוה ובחשק, עם כל הכוונות, מתאמץ וכו', על ידי כך הוא זוכה לברוא מלאך, ואז זיעש, המלאך הזה יענה אמן על ברכתו.

את הפירוש המיוחד הזה, הביאו בכמה וכמה ספרים.

גם בספר פסקי תשובות [סימן רט"ז אות ב' דף תתכ"ז] הביא זאת, אחרי שכתב בזה"ל, הפליגו חז"ל במעלת עניית אמן ואמרו [שבת קי"ט:] כל העונה אמן בכל כוחו (פירש רש"י, בכל כוונתו), פותחים לו שערי גן עדן. ועוד אמרו [ברכות נ"ג:] גדול העונה אמן, יותר מן המברך. ומאותה שעה שתינוק עונה אמן, יש לו חלק לעוה"ב. ולכן יש לאדם ללמד בניו הקטנים לענות אמן.

ועפ"י הוזה"ק – זהו דבר חידוש – יש ענין גדול מאד, שיהיו לו עונים אמן על ברכותיו. וצריך אדם להשתדל על כך. ועפ"י דברי הרמ"א סימן קס"ז סעיף ב' בשם אור זרוע, יש למברך לכוין לאמן שאומרים.

והוא מצייין [בהערה 10] כך, בריש פרשת עקב (הו"ד בכה"ח סי' קכ"ד ס"ק ל"א), "כל ברכה דאִתִּיבוּ עָלֶיהָ אָמֵן – ברכה אשר ענו עליה אמן – דא איהו בקיומא כדקא יאות. הברכה הזאת היא מושלמת כראוי. וע"ע בזה"ק פרשת ויצא

הבאנו כבר את עיקר העניין הזה בעבר [שם], ברם היה לי כאן קצת קושי, כי ישנו כאן דבר אשר צריך להבינו.

הרי מה שנתחדש לנו כאן הוא, כי בשביל שתזכה שמישהו יענה לך אמן על הברכה, בכדי שלא תפסיד את המעלה הזאת, צריך שתאמר את הברכה בכוונה עצומה, שאז הינך בורא מלאך אשר יענה אמן על ברכתך. וכי אם האדם מברך ברכה, לא בכוונה עצומה, ולא זו בלבד, אלא אפי' אם בכלל לא כיוון, בירך מבלי לחשוב על מה שהוא אומר, לא שם לב, מצד המלים בירך כדת וכדין אולם הוא לא כיוון, וכי לא נברא מלאך מברכה זו?

לכאורה, מסתברא שכן. והראיה היא, שהרי יוצאים בכך ידי חובה. אם האדם בירך ולא כיוון, הכוונה איננה מעכבת. והראיה, כי אם הוא 'תפס' את עצמו, שהוא זרק סתם מלים ולא חשב כלל על מה שהוא מדבר, וכי הוא יכול לחזור שוב הפעם על אותה הברכה? בודאי שלא. חס ושלום. זאת ברכה לבטלה. כבר יצאת ידי חובה, ואינך יכול לחזור שוב על הברכה. הדבר סימן, כי הברכה 'תפסה'. אי אפשר לחזור על הברכה, כי את הברכה הזאת כבר קיימת. חזינן מהבא, כי ישנו כבר מלאך, א"כ למה שהמלאך הזה לא יענה אמן? למה דוקא אם אגיד את הברכה עם כל הכוונות וכו', המלאך יענה אמן?

זאת השאלה, אשר רצוני בעזרתו יתב' לעמוד עליה. זהו מה שהיה חסר לי כאן להבין. א"כ נלך לאט לאט, ע"ד שנאמר [בראשית ל"ג, י"ד] וַאֲנִי אֶתְנַהֵּלָה לְאִטִּי, להסביר את יסוד הדברים.

בספר קב הישר [פרק י"ד] כתב בזה"ל, כל אדם שעושה מצוה, נעשה מן אותו מצוה מלאך אחד, שמלמד תמיד זכות עליו. וכמו שארז"ל במדרש רבה פ' ויקרא – זהו מדרש רבה בפרשת משפטים – עשה אדם מצוה אחת, נותנין לו מלאך אחד לשמרו. כיון שאדם עושה שתי מצוות, נותנין לו שני מלאכים. שנאמר [תהלים צ"א, י"א] כִּי מִלְאָכָיו יַצִּיחֶה לָךְ. 'מלאכיו' יצוה לך, לשון רבים. שניים.

אין המדובר כאן לגבי ברכה, אלא לגבי מצוה, אבל כמובן גם ברכה היא חלק מן המצוות. עוד מעט נראה בהמשך, מה שהוא בעצמו כותב לגבי הברכות.

ובהמשך הוא אומר, 'נותנין לו' דייקא, מן אותן המצוות נעשה מלאך לשמרו מכל נזק.

נראה כי הוא מדויק כך, משום שעלולים לטעות בזאת. הרי כתוב במסכת אבות ופרק ד' משנה י"א רבי אליעזר בן יעקב אומר, העושה מצוה אחת, קונה לו פרקליט אחד. והעובר עבירה אחת, קונה לו קטיגור אחד. א"כ אולי אפשר לחשוב, כי אמנם ישנו מלאך, אולם המלאך הזה נמצא באיזה מקום בשמים. לכן הוא אומר, כי 'נותנין לו, דיקא'. פירוש, כי הינך מקבל את המלאך הזה. זה לא שבעת בראת מלאך, ויש לך זכות כי באוצר הנשמות נברא מלאך ע"י מה שעשית, ויהיה לך על כך שכר בעולם הבא. הדבר אינו כן. אלא, המלאך הזה הוא מיועד אליך, אתה מקבל אותו כבר כעת. בזכות זה שקיימת את המצוה, המלאך הזה שומר עליך. 'מן אותן המצוות, נעשה מלאך לשמרו מכל נזק'. זהו 'נותנין לו', אתה מקבל זאת במתנה, המלאך הזה שייך אליך, אתה יצרת אותו והוא שומר עליך.

ובוא וראה מהמעשה בחסיד אחד, שהיה דר בכפר קטן, ולא היה לו שום ספר רק גמרא אחת של מסכת חגיגה, והיה כל ימיו של אותו חסיד עוסק במסכת חגיגה, והאריך ימים מאד. ולבסוף קודם מותו, נתלבש אותו המסכת בדמות אשה, והלך לפניו אחר מותו, עד שהביאו אותו חסיד לגן עדן.

המעשה הזה ידוע, הביאו רבי' יצחק אבוהב זצ"ל בספרו מנורת המאור, בשם מדרש תנחומא. אין לנו זאת במדרש תנחומא שלפנינו, אבל כך היה לפניו בספרים שלו.

מן המעשה הזה יוצא, כי רק בזכות מסכת חגיגה, אותו אדם יצר יצירה, אשר הספידה אותו במותו, וסיפרה לכולם, כי הם לא הכירו בגדלותו, ובזכות לימודו הוא זכה לגן עדן.

במקום אחר [בפרק ע"ד] הוסיף לכתוב בס' קב הישר בזה"ל, כתבתי לעיל פרק י"ד, שבכל

ושמעתי צחות מהרב הגאון החסיד המפורסם מו"ה שמעלקא סג"ל זצוקלה"ה אב"ד ור"מ בק"ק נ"ש – ניקל שבורג – והמדינה, ביאור הכתוב [איוב כ"ג, י"ג] והוא באחד מי ישיבנו, ונפשו אותה ויעש, ר"ל אחרי שגדול כח המברך והעונה, אם שניהם צדקו יחדו, א"כ מה יעשה

האדם המברך והוא יושב בדד?

וז"ש 'זהו באחד, ר"ל שמברך ביחיד, שאין איש אתו עמו בבית, מי ישיבנו ויענה אמן?

ואמר הכתוב, ע"י התעוררות, שמברך בדחילו ורחימו, בקשר אמיץ וחזק בדיבור ובמחשבה, והיינו 'נפשו איותה', הברכה 'זיעש', בורא מלאך טוב, והוא יענה אמן.

בקובץ נחלת צבי [ט"ז עמ' רל"ד] הביאו את הדברים דלעיל בזה"ל, ביאור זה אינו מר"ר זושא זיע"א רק מהרה"ק ר' שמעלקא מניקלשבורג זיע"א, וגם קצת באופן אחר. והובא בשו"ת תשובה מאהבה [ח"ב סי' רי"ב], שכותב שם ששמע זאת מפ"ק הר"ר שמעלקא זיע"א שאמר, "זהו באחד" שאם הוא ביחיד, ואין לו מי שיענה אחר ברכתו, וזה 'ומי ישיבנו', אז ע"י התעוררות שמברך בדחילו ורחימו בקשר אמיץ וחזק בדיבור ובמחשבה, וזהו 'נפשו איותה', אז עי"ז 'זיעש' נורא וקדוש" שבורא מלאך טוב והמלאך הזה עונה אמן אחר ברכתו עכדה"ק (אגב, והוא באחד וגו' הוא בעצם פסוק באיוב כ"ג, י"ג. ורק תיבות נורא וקדוש הוא מהוספת הפייטן).

ובהמשך [בקובץ נחלת צבי שם] מובא בזה"ל, בספר אהל יצחק מביא, שהר"ר שמעלקא אמר זאת, בנוגע לעובדא שהיתה אצלו, שלא היה לו מי שיענה אחריו אמן, ובאו שני מלאכים לענות אמן. ועי"ז אמר הפירוש הנ"ל.

ולאחר מכן מובא [שם] כך, ומעשה כעין זה ראיתי בספר שאל אביך ויגדך, בשם הגאון ר' זליג ראובן בענגיס זצ"ל גאב"ד ירושלם, שסיפר מה שקיבל איש מפי איש, שהגאון ר' היים מוואלאזין זצוק"ל ג"כ הקפיד עי"ז שלא לברך אם אין מי שיענה אמן אחר ברכתו. אם היה רצונו לאכול משהו, או לשתות משהו, ואין מישהו הנמצא שם לענות אמן, הוא היה מחפש,

מצוה ומצוה שאדם עושה, נולדים ונבראים מלאכים קדושים ממנה. ולכל מצוה שנבראים ממנה מלאכים, הן נקראים מחנה של מצוה זו.

וזהו פשוט, שבכל מצוה שמברכין עליה, מתכנשין אליה אותן המלאכים, ועומדין סביבות המברך, ושומעין הברכה ועונים אמן.

ורמז לדבר, מלא"ך הוא גימטריא אמ"ן. הדבר יפה מאד. המלאכים שנוצרו ע"י המצוה, עומדים סביבותיו והם עונים אמן על ברכתו.

*

בספר בגדי ישע – מה שהבאנו מקודם מתוך הספר פסקי תשובות – כתב [בסימן קס"ז] בזה"ל, הביא הד"מ בכאן את הירושלמי, שהמברך צריך לכווין לאמן שעונים. ואם לאו, גם המברך לא יצא. דהיינו, צריכים לכוון באמירת 'אמן'. זאת אינה גמרא בתלמוד בבלי שלנו, אלא בתלמוד ירושלמי, כי 'אמן' זהו חלק מן הברכה, ועליו להקשיב.

וצל"ע, מנ"ל הא? והביא מן הגמ' נמי כן, שאמרו אסור לפרוס הפרוסה עד שיכלה אמן מפי רוב עונים, א"כ דעניית אמן מכלל הברכה היא.

כעת כותב כך, ואני שמעתי בשם כתבי האר"י ז"ל, דכתב הר"י שאינו יוצא. ומפרש הקרא באיוב הכי, והוא באחד ומי ישיבנו ונפשו איותה ויעש, דהכי קאמר. 'זהו באחד', כלומר כשהמברך ביחיד ואין לו מי שישבינו אמן. וזוהי הפירוש זמי ישיבנו'. לכך קאמר, 'נפשו איותה ויעש', כלומר כשהמברך בחשק גדול ובאהבה רבה, 'זיעש', עושה מלאך קדוש בברכתו. ודפח"ח.

וא"כ יש לפרש מה דקאמר הגמ', שמע ולא ענה יצא, היינו כשיש אחרים שעונים אמן.

בשו"ת תשובה מאהבה [ח"ב סימן רי"ב] כתב בזה"ל, הלא נודע דברי הזוהר, כמה גדול כח של אמן. כי העליונים והתחתונים תלויין במלת אמן, והוא עיקר ושורש ויסוד מוסד לכל העולמות כולן. ודי במה שאז"ל, גדול העונה אמן וכו', וכל העונה אמן בכל כחו וכו'. ועיין בלוחות הברית דף רכ"ה ע"א.

או ממתין, עד שיזדמן לו משהו. ואם לא היה משהו נוסף, הוא לא היה אוכל.

ופעם באמצע הלילה רצה לשתות, ולא היה מי שיענה אמן. מי יענה כעת אמן? וכי יעיר אנשים, בכדי שיענו לו אמן? הוא לא ידע מה לעשות. כנראה הוא חיכה, אולי בכל זאת יזדמן משהו שיתעורר, וכדומה.

ופתאום בא בחור מהישיבה אליו, להקשות איזה קושיא, ור' חיים בירך שהכל, ואח"כ דיבר עמו בלימוד. בתחילה אברך 'שהכל', ותענה אמן, ולאחר מכן אשמע את הקושיא שלך. והודה לו מאוד, שעל ידו היה יכול לברך הברכה.

למחרת בבוקר, כשנכנס ר' חיים לישיבה, ניגש לפחור והודה לו עוד הפעם ע"ז. הייתי כבר בצער גדול, הייתי מאד צמא ולא ידעתי מה לעשות, טוב שבאת וזיכית אותי.

אבל הבחור התבונן ברבו, ותמה תמיהה גדולה. מתי באתי לרבי בלילה? איפה באתי? ולא ידע כלל, במה מדובר. מה? באמצע הלילה? אני הלכתי לישון. לא היה ולא נברא. אינני יודע, על מה הרב מדבר? רק זה היה בבחי' הנ"ל, של ויעש נורא וקדוש, זיעועי"א.

נתברר כי בא מלאך, בדמות אותו בחור. בזכות מה שהיה כ"כ מקפיד על הדבר.

*

שאלנו לעיל, הרי ברכה גם בלי כוונה, צריכה ליצור מלאך. ולכאורה, הדבר חייב להיות כך. כי הרי, ישנן 'מצוות', וישנן 'כוונות'. כגון, ישנה מצוה של אכילת מצה בפסח, מה הדין אם אדם אכל מצה ולא כיוון שום דבר? לא חשב מהי מטרת המצוה, ואפילו נגזים ונגיח שהוא אף לא אמר את הפיסקא 'מצה זו שאנחנו אוכלים וכו', על שם שלא הספיק בציקן וכו'. למרות שאנחנו אומרים, 'כל שלא אמר שלושה דברים אלו בפסח, לא יצא ידי חובתו', ברם כבר הר"ן ועוד מן המפרשים מסבירים, כי אין הכוונה שלא יצא ידי חובתו ממש, אלא שהוא לא יצא כראוי. והביאו גם כן מהרי"ן באגדתא דפסחא שם ד"ה

לא יצא יעו"ש, ובמ"ש בס"ד בפרי עץ חיים דף ש"ו אות רל"ד. אבל בפועל, מצד הדין, הוא יצא ידי חובתו, למרות שהוא לא אמר את הפיסקא הזאת. כיון שאכל את המצה, יצא ידי חובה. זהו העיקר.

ומצד שני, ישנו אדם שיכול להיות שכיוון את כל הכוונות של אכילת מצה, הפשט והרמז והדרש והסוד, אולם בפועל הוא לא אכל מצה, וכי הוא יצא ידי חובה? בודאי שלא. כי המצוה היא, לאכול מצה. אם הינך מכווין, אזי הגדלת והשבחת את המצוה לאין ערוך. אבל אם לא קיימת את המצוה עצמה, הכוונות לבדן אינן מועילות.

אותו הדבר, לגבי קרבן פסח, בזמן שביהמ"ק היה קיים, ויהי רצון שיבנה בב"א. אם האדם יכווין את כל הכוונות, הדבר לא יעזור, כי צריכים להקריב קרבן פסח.

זהו יסוד גדול, שאומר הגר"ח מואלאז'ין, והעתיקו הגרי"ח בספרו שו"ת רב פעלים [חלק א' סימן א', בתשובתו על השאלה הרביעית] וז"ל, בעניין הכוונה והמחשבה.

דע שכתב הגאון ר"ח ז"ל בנפש החיים, וז"ל כבר הזכרנו לעיל סוף שער א', שהעיקר בכל המצות הוא חלק המעשה. אך טהרת המחשבה, אינה אלא מצטרפת למעשה ולמצוה ולא לעיכובא, וכן מבואר לכל משכיל ישר הולך, שהרי קיימא לן בענין הקרבת הקרבנות דסתמן כלשמן דמי. אפילו אם האדם קיים זאת רק ב'סתם'.

וכן אמרו להדיא בנזיר [דף כ"ג ע"א], באוכל את הפסח לשם אכילה גסה – הגמ' אומרת זאת במפורש, כך ריש לקיש שאל את רבי יוחנן – נהי דלא קעביד מצוה, פסח מיהא קעביד. ואם יחשוב האדם בעת חיוב הקרבת הפסח ועת חיוב אכילתו, כונות נוראות של ענין הפסח, במחשבה גבוהה שבגבוהות וטהורה שבטהורות, וחדל מעשות הפסח, ונכרתה הנפש ההיא. הוא חייב כרת רח"ל, כיון שלא קיים בפועל את מצות קרבן פסח. לא יעזרו כל הכוונות. וכן הוא בכל המצוות.

הוי מעשה, דקיייל דעקמת שפתיו הוי מעשה [סנהדרין דף ס"ה ע"א], ונברא עי"ז גוף של מלאך בלי חיות. אבל העונה אמן, הוא הכונה והחיות של-ברכה, נברא נפש המלאך שהוא העיקר. אך זהו, כשיש זולתו עוד איש אחד, בעת הברכה. אבל אם המברך הוא ביחיד, ואין מי שיענה אמן, הרי נחסר ח"ו נפש המלאך.

דהיינו, אם האדם מברך סתם, אזי אכן הוא ברא מלאך, אולם המלאך הזה אינו חי. ואם מישוה ענה אמן, וק"ו אם הם שניים שענו, אזי הדבר הוסיף והשלים את הנפש.

אבל באם מכוון כוונת הברכה ברעותא דלבא, הוא נחשב ג"כ כמו עניית אמן, לברוא עי"ז גם נפש המלאך.

וזהו כוונת הפייט, 'זהו באחד'. פירוש, בשעת ברכתו. זמי ישיבנו' היינו, שאין מי שישב אמן. אם כן, נחסר נפש המלאך. ועל זה תירץ הפייטן, 'ונפשו איותה' היינו שכוונתו הוא השתוקקות הנפש בברכתו, ועל ידי זה זיעש, נורא וקדוש'. היינו, שהוא בורא את המלאך בשלימות הנקרא 'נורא וקדוש'.

'נורא' נקרא על שם הגוף שלו, 'זקדוש' נקרא על שם הנפש שלו. וכל זה בא ע"י כוונת הברכה אל נכון.

מובן א"כ, כי השלמת החיות של-מלאך, שתהיה לו את הנפש בכדי שיענה אמן, זהו רק אם המברך כיוון כפי שצריך. רק על ידי כך, הוא זוכה שהמלאך יענה לו אמן.

ואולי, הדבר אינו נחשב רק כמו אחד. הרי אמרנו לעיל, כי צריך שניים שיענו. כנראה, המלאך הזה הוא שקול, לא רק כנגד שניים, אלא אפילו כנגד כמה וכמה בניאדם.

*

הסיבה שאמרתי כל זאת, משום שהדבר קשור לענייננו דלעיל, לגבי סגנון הברכה בא"י 'נותן התורה', בלשון הווה. כי כאשר האדם מקבל הבנה בתורה, זוכה בס"ד ל'מתן תורה' בכל יום שהוא לומד, והוא מעמיק ומבין ומחדש ציצים ופרחים לתורה, או לפעמים הוא מתרץ איזו קושיא, מתחדש לו בתורה, זאת סייעתא

אנחנו פה, ב'עולם המעשה'. וע"ע שיעור מוצש"ק מטות התשע"ח בשכ"ט, ובתשובה שיעור לא נדפסה הארכנו בס"ד לגבי כל תיבה של לימוד, שממנה נברא מלאך, אם זה רק בדיבור, או אף במחשבה ועיון.

אסבין, כפי שאמרנו, גם ברכה בלי שום כוונה, צריך שייברא ממנה מלאך. א"כ למה צריך 'ונפשו איותה ויעש'? מדוע דוקא ע"י כוונות, עושים ויוצרים מלאך אשר יענה אמן? לכאורה, גם מלאך אחר בלי כוונות, יכול לענות אמן.

האמת היא, כי איננו יודעים מה זה 'מלאך'. אם היינו יודעים מהו מלאך, בדר"כ מציירים מלאך עם כנפיים, כך לפי פשטות הפסוקים, שבהם הוא מעופף. אבל אנחנו אין לנו מושגים אמתיים, איך המלאך בפועל. אנו יכולים רק לדמיין, להגיד דברים הקרובים את העניין, או בתורת משל בכדי לשבר את האוזן, וכדומה.

בודאי כי המלאך שנוצר – אם האדם בירך בכוונה וכו' – הוא מלאך מושלם, ואינו חסר איברים. ואם ח"ו המצוה היא פגומה, לא נעשתה כדת וכדין, בדיעבד וכו', עם פניות חיצוניות או לא לשם שמים, אזי זהו מלאך פגום וחסר, כגון שהמלאך צנום, אינני יודע איך שנדמיין זאת, איך שנגדיר. אולם בכל זאת, הרי זהו מלאך. למה שלא יענה אמן?

התשובה היא, כי אכן יהיה מלאך, אולם אין חיות למלאך הזה. במלאך, ישנם שני חלקים. יש את הגוף של-מלאך, ויש את הנפש של-מלאך. אם האדם אומר את הברכה בכוונות הראויות, אזי הוא ברא לו גם את הנפש. ואם לאו, הוא ברא רק את הגוף של-מלאך. ואם הגוף הוא מת, בלי נפש, א"כ אין מי שיענה אמן.

את העניין הזה, הבנתי עפ"י מ"ש בספר תורת הרמ"ז [דף תקכ"ד], אשר הביא זאת בשם רב קדוש, וז"ל, ואחר החזיון הזה אמר הרב הקדוש ר' זושא, שיש לומר שזהו כוונת הכתוב ואיוב כ"ג, י"ג. ומיסוד בפיוט יוס' ב' דר"ה, והוא באחד ומי ישיבנו, ונפשו אותה ויעש נורא וקדוש.

כי ידוע מאמר רז"ל [ברכות דף נ"ג ע"ב] גדול העונה אמן, יותר מהמברך. כי המברך בפה, זה

דשמיא. כי לפעמים האדם, איננו מבין. אבל לכן הוא מתפלל.

אומרים בשם גדולים וצדיקים, כי כאשר הם ראו שאינם מבינים משהו, אזי הם נתנו צדקה או קראו תהלים או בכו, יען כי הבינו שישנה איזו עבירה אשר סותמת לו את העיניים מלראות. ולאחר מכן, הם אכן זכו. כי היתה איזו הפרעה, צריך סייעתא דשמיא בכדי לכוון ולהגיד תירוץ אמיתי בתורה. 'נותן התורה'.

*

כעת, לגבי עניית אמן.

כידוע, בקס"ת בשבת בבוקר, ישנם שבעה העולים לתורה, ועוד המפטיר – שהוא שמיני, כל אחד מהם מברך בא"י נותן התורה, בהתחלה ובסוף. סך הכל, שש עשרה ברכות. הראשון בירך, בא"י נותן התורה, ועונים אמן. 'אמן' היינו, אמת. אמונה. 'אמת היא הברכה, ואני מאמין בזה' [שלחן ערוך סימן קכ"ד סעיף ו']. יפה.

נוסיף על כך את דברי מהרי"ץ בעץ חיים [דף נ"א ע"א] בשם השל"ה, תיבת אמן, משתנה פירושו. והכלל, כל מקום שנוסח שלהם אשר קדשנו במצותיו וצונו, צריך לכוין אמת ואמונה הוא השבח והברכה שבירך המברך, ואני מאמין בזה. וכן יכוין בכל ברכות השבת. ובברכת הנהנין, יכוין שאמת הוא השבח והברכה, ושהוא יתברך ממציא זה הדבר. וברכות התחנונות, כאמן שאחר הקדיש ורחם והרחמן ודומיהן, יכוין יהי רצון שיאמנו בקשות המברך והמבקש, ושכן יעשה השם יתברך. ובברכות האמצעיות, יכוין שאמת היא הברכה שהשם יתברך הוא חונן הדעת וכדומה, והוא יקיים ויאמן דברי המבקש ויחננו מדע ובינה והשכל. וכן כולם יעו"ש.

אבל, עניתי כבר אמן על ברוך אתה ה' נותן התורה, פעם אחת, וא"כ עוד הפעם, ועוד הפעם, ועוד הפעם, שש עשרה פעמים. ברוך ה', כמה כבר צריכים חיזוקים? חס ושלום, אולי הדבר כבר משעמם. כבר כיוונתי, אמרתי 'אמן' על ברכת נותן התורה, אני מאמין וכו', הכל

טוב ויפה. ח"ו שמא מישחו יגיד, כי כבר קצה נפשו בכך. בסדר, מספיק. כמה צריך עוד?

אולם חושבני, כי לפי דברינו דלעיל, הכל מצויין ויפה. כי אם אנו אומרים, ש'נותן התורה' היינו לקבל הבנה בתורה, אזי אין לדבר סוף, כי ישנו למשל עוד סעיף, ועוד הלכה. כעת הבנתי רק את סעיף א', אולם כעת גם ישנו סעיף ב', ואני מבקש עוד הבנה. כמו כן, כעת הדף הזה, ואח"כ הדף הבא. עוד הפעם. כלומר, לא חוזרים על אותו הדבר, אלא כעת האדם מבקש על הבנה חדשה, עוד הבנה ועוד הבנה ועוד הבנה. חידוש, ועוד חידוש וכו'. אם כן, זה כבר לא 'משעמם', חלילה. כי אין גבול ואין סוף לתורה.

ביאור דברי הגמרא במנחות והרמב"ם בהלכות ת"ת בעניין קביעת עתים לתורה ביום ובלילה, תירוץ על הקושיא כיצד דבר זה נלמד מן הפסוק [יהושע א', ח'] וְהָיְתָ בּוֹ יוֹמָם וְלַיְלָה, אשר נאמר מפי הקב"ה לכאורה ליהושע דוקא.

לשון הרמב"ם בהלכות תלמוד תורה [פרק ראשון הלכה ג'] הוא כך, מי שלא למדו אביו, חייב ללמד את עצמו כשיכיר.

בהתחלה [בהלכות הראשונות] הרמב"ם מביא, שצריכים ללמד תורה את הילדים וכו'. ואם אביו לא לימד אותו, היכן כתוב כי מצוה על האדם ללמוד בעצמו? כאשר הוא יהיה בעל הבנה ובעל הכרה?

שנאמר [דברים ה', א'] וְלִמְדָתֶם אֹתָם, וְשִׁמְרָתֶם לְעִשְׂתֶּם. צריך ללמוד את התורה. זהו המקור בתורה, של חיוב לימוד תורה לאנשים גדולים.

לאחר מכן [שם בהלכה ח'] כל איש מישראל, חייב בתלמוד תורה. בין עני, בין עשיר. בין שלם בגופו, בין בעל יסורין. בין בחור, בין שהיה זקן גדול שתשש כחו. אפילו היה עני המתפרנס מן הצדקה ומחזור על הפתחים, ואפילו בעל אשה ובנים, חייב לקבוע לו זמן לתלמוד תורה, ביום ובלילה, שנאמר [יהושע א', ח'] וְהָיְתָ בּוֹ יוֹמָם וְלַיְלָה.

צריך להגדיר לעצמו זמן מסוים, והזמן הזה חייב להיות קבוע.

שם כתוב כך, שאל פְּרָדְמָא בן אחותו של ר' ישמעאל, את ר' ישמעאל, כגון אני שלמדתי כל התורה כולה, מהו ללמוד (חכמת) [חכמה] יונית? קרא עליו המקרא הזה, 'לא ימוש ספר התורה הזה מפִּיךָ, והגית בו יומם ולילה'. צא ובדוק שעה, שאינה לא מן היום ולא מן הלילה, ולמוד בה חכמת יונית [עיין שיעור מוצש"ק בהעלותך התשע"ט].

א"כ רואים, כי זאת הלכה לכל ישראל. דבר שכולם מצווים עליו. יסוד דברי הרמב"ם הם מכאן, מהגמ' הנז' מובן משם שהדבר לא נאמר דוקא ליהושע, כי אחרת, מה רבי ישמעאל עונה לבקדמא? איך אפשר ללמוד מיהושע לגבי כולם, בזמן שהדבר איננו כתוב בתורה, אלא בספר יהושע, ואל יהושע.

ובעצם, ישנו כאן עוד לימוד. מבואר בפוסקים כי עיקר מצות תלמוד תורה, היא בפה. ולכן מרן פסק בשלחן ערוך [סימן מ"ז סעיף ד'] כי אדם אשר רק מהרהר בדברי תורה, איננו חייב בברכות התורה. כי כתוב לא ימוש ספר התורה הזה 'מפִּיךָ'. אמנם הגר"א בביאורו שם אינו מסכים לכך, כי כתוב אח"כ 'והגית בו, דהיינו הגיון הלב. אולם לדעת מרן הש"ע, נכון שהגיון הלב הוא ג"כ מצות ת"ת, אולם זה לא העיקר. העיקר הוא, בפה. להוציא בשפתיים. כפי שכתוב לגבי הפסוק [דברים ו', ז'] וְשִׁנְנָתָם לְבָבֶיךָ, ואחז"ל שיהיו ד"ת משוננים בפִּיךָ [עיין קידושין דף ל' ע"א]. שלא תגמגם וכו'. וצריך להעיר כי הגם שעיקר תלמוד תורה בפה, אעפ"כ בלא הבנת הלב בודאי לא סגי. והעיקר לאפוקי דלא סגי בהבנת הלב לבד, כפי שעולה על הדעת. לגבי תשעה באב כתוב [בש"ע סי' תקנ"ד סעיף ג'], כי 'יש מי שאומר', שאסור ללמוד ללמוד אז ד"ת בהרהור. זהו רק לפי דעת 'יש מי שאומר'. משמע, כי בפשטות, לדעת שאר רבוותא, אפי' שד"ת משמחים וכו', מ"מ במחשבה זה לא נקרא לימוד.

פירושו, כי לגבי תלמוד תורה נאמר, 'זלמדתם אותם', כמו שהקדמנו. זאת היא המצוה. ומן יתר הפוסקים לומדים, את הפרטים והגדרים שבמצוה. 'מפִּיךָ' – בפה ולא במחשבה. 'והגית

המקור לכך, הוא מן הגמרא במסכת שבת [דף ל"א ע"א], אמר רבא, בשעה שמכניסין אדם לדין, אומרים לו, נשאת ונתת באמונה? קבעת עתים לתורה? עסקת בפריה ורביה? צפית לישועה? וכו'.

'קבעת עתים לתורה', ש"מ כי ישנו ענין 'לקבוע' עתים לתורה.

את פירוש המלה 'קביעות', נסביר בעז"ה בהמשך [ועיין גם בהרחבה בדרשת חול המועד פסח, ובשיעור מוצש"ק אחרי מות וקדושים, שנת התשפ"ג].

בכל אופן, הרמב"ם אומר כי הדבר צריך להיות, 'ביום ובלילה'. שנאמר ויהושע א', ח' וְהָגִיתָ בּוֹ יוֹמָם וְלַיְלָה.

רוב המפרשים מסבירים, כי פירושו שאם לא קובעים זמן גם ביום וגם בלילה, אזי לא יוצאים ידי חובה [עיין ספר בתורתנו יהגה דף של"ח סעיף ג', והערה ח' שם. ובהוספות שבסוף הספר שם דף תק"ח ד"ה הערה].

למשל, אם יש לאדם נניח ארבע שעות פנויות ללמוד, א"כ אם הוא יאמר לעצמו, אלמד משעה 8:00 עד השעה 12:00, אלמד רק ביום מבלי ללמוד כלום בלילה, או ההיפך, אלמד ארבע שעות בלילה ולא אלמד כלום ביום, הדבר איננו טוב. כי המצוה היא ללמוד 'ביום ובלילה'. תעשה חלק פה, וחלק פה. צריך שיהיה זמן, גם ביום וגם בלילה.

וזהו אינו 'הידור', ולא 'חומרא', אלא זאת חובה.

היה לי קצת קושי בעניין זה, כי הפסוק 'והגית בו יומם ולילה', כתוב בספר יהושע. הקב"ה מצוה את יהושע, רק חֲזַק וְאַמֵּץ מְאֹד, לְשָׁמֹר לַעֲשׂוֹת כְּכֹל הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוְּךָ מֹשֶׁה עֲבָדִי, אֵל תִּסּוֹר מִמֶּנּוּ יָמִין וּשְׂמָאוֹל, לְמַעַן תִּשְׁפִּיל כָּכָל אֲשֶׁר תִּלָּךְ. לא ימוש ספר התורה הזה מפִּיךָ, וְהָגִיתָ בּוֹ יוֹמָם וְלַיְלָה וגו' [יהושע א', ז'-ח]. הדבר לא נאמר, כלפי כל ישראל. אם כן, איך נהיה שלומדים מכאן הלכה לגבי כל ישראל? הרי הקב"ה אמר זאת ליהושע, שהיה המנהיג של עם ישראל, באופן מיוחד?

השאלה היא בעצם איננה על הרמב"ם, אלא כבר על הגמרא במסכת מנחות [דף צ"ט ע"ב],

בו' – זו דרגא שנייה בהגיון הלב. דהיינו, פרטי המצוה, נלמדים מספר יהושע. זהו בתורת הסבר, למה שכתוב בתורה. ואפשר היה לומר כך גם לגבי ההמשך והגית בו יומם ולילה'. אבל עדיין קשה, מניין לנו ללמוד משם, אחרי שלא נצטווה בכך אלא יהושע בלבד לכאורה. כנראה התשובה היא, כי אם כך לגבי יהושע, קל וחומר לגבי כל איש. זהו לא כפי שאנחנו מבינים. אנחנו חושבים, כי הדבר נאמר דוקא ליהושע.

זאת אפשר להבין מתוך דברי המעס לועז ובספר יהושע שם, דף ט"ו, שהסביר כי הקב"ה אמר ליהושע, אע"פ שתהיה עסוק במלחמות ובצרכי ציבור – למרות שהינך טרוד עכשיו במלחמות, הרי לפניו שלושים ואחד מלכים וכו', אין לך זמן ללמוד בכל יום, ביום ובלילה – לא תתבטל מן התורה, ולא ימוש ספר התורה הזה מפידך, והגית בו יומם ולילה. אז תצליח במעשיך, ושמך יתפרסם בכל העולם, ויאמרו אין חכם כמוך.

שאפילו החכם הגדול ביותר עלול לטעות, ואילו אתה תשכיל בכל אשר תלך, שלא תארע תקלה על ירך, כיון שחכמתך תהיה על פי רוח הקודש וכו'.

ובהמשך הוא אומר, ומכאן נלמד, עד כמה חייבים אנו לעסוק בתורה, בראותנו כי גם יהושע וגם המלך מחוייבים לעסוק בתורה, אע"פ שהם טרודים בצרכי ציבור. וכן לא יאמר אדם, עסקתי בתורה די צרכי, ועכשיו אני יכול לפנות לבי לחכמות אחרות. ומצינו בחכם גדול אחד, ור' דמא שמו, ששאל את דודו ר' ישמעאל ואמר לו, כגון אני שלמדתי כל התורה, האם מותר לי ללמוד (חכמת) [חכמה] יוונית? אמר לו, התבונן בדברים שציוה הקב"ה ליהושע, וזה הגית בו יומם ולילה'. ואע"פ שיהושע היה חכם גדול כל כך, ששמע התורה מפי משה רבינו ע"ה. והתורה העידה על חכמתו, כמו שנאמר [דברים ל"ד, ט'] ויהושע בן נון מלא רוח חכמה, פי סמך משה את ידיו עליו. בכל זאת הזהירו הקב"ה ואמר לו, לא ימוש ספר התורה הזה מפידך, והגית בו יומם ולילה. שאפילו אם

יהיה טרוד במלחמות, לא יבטל זמנו אפילו רגע אחד. אינך יכול לומר, הנני כבר יודע וכו'. ואח"כ אם תמצא שעה אחת שאינה יום ולא לילה, תוכל לעסוק בחכמה אחרת עכ"ל.

יוצא, כי אם יהושע ככה, ק"ו אנחנו. ממילא מובן, כי הדבר נקבע להלכה לכלל ישראל. כך יש ללמוד מתוך דבריו, אפילו שהוא עצמו לא בא לתרץ את שאלתנו.

שלושה פירושים בביאור עניין 'קביעות' עתים לתורה, הרחבה בפירוש הג' המובא בבן יהוידע להגרי"ח כי זהו מטעם 'כל קבוע כמחצה על מחצה דמי', שלושה תירוצים על השאלה כיצד נחשב הדבר כאילו למד תורה כל היום, וביאור שיטת מהרי"ץ בעניין דלעיל. מה הפירוש, 'קביעות עתים לתורה'. מה נקרא 'לקבוע'?

כמעט כל הפוסקים מסכימים, כי אין המדובר על בני הישיבות הקד' או אברכי הכוללים, אשר הם לומדים כל הזמן [כיעוין בס' בתורתו יהגה פרק י"ח סעיף א' דף של"ו של"ז].

דהיינו, כל זמן שאין לו דברים אשר הוא חייב להתעסק בענייני העוה"ז, כגון אכילה ושתיה, טיפול בילדים וכו', מה שצריך, וחוז' מכך הוא הולך ללמוד תורה. אצלו, אין את החיוב של 'קביעות עתים לתורה', כי הוא 'קבוע' כל הזמן. אין חובה שתהיה לו שעה מוגבלת, רק ללימוד תורה. אם לא מסתדר לו, הוא משנה את הזמן לזמנים אחרים.

בעיקר מדברים, לגבי אדם העוסק בפרנסתו. הגר"א מציין זאת [בביאור ליו"ד סי' רמ"ז אות ד'], כי המדובר על 'בעל אומנות'. זאת אומרת, אדם שאין לו הרבה זמן ללמוד. יש לו שעות מסויימות בודדות ביום, שהוא יכול לקבוע בהן לימוד תורה. א"כ נניח שהוא קובע לו שעה, או שעתיים, אזי 'קביעות עתים לתורה' פירושו, שאסור שתשתנה השעה הזאת.

אם למשל הוא קבע ללמוד משעה 8:00 עד 9:00, או יכול להיות – הרי אין חובה, שהדבר יהיה דוקא לפי השעות הקבועות – אלא שהוא מצמיד זאת למשהו, נניח לאחר התפילה, שירית או ערבית, א"כ השעות משתנות, בין הקיץ לבין החורף. אם הוא מתפלל בהנץ

ענין 'קובע', שלוקח הדבר בקביעות וחובה, ולא בדרך עראי לבטל אותה על דבר שיבוא. מקורו הוא, ממחר"ם בן מכיר בספרו סדר היום. בעל סדה"י אומר, כי בלי זה, לא ניכר הקביעות. דהיינו, הינך לומד, כי אין לך סיבה לא ללמוד. אבל אם כאשר יש לך איזו עיסקא, הינך מבטל את הלימוד, אזי זה לא נקרא שאתה 'קובע' עתים לתורה. כך היא הפשטות.

*

נראוי להביא כאן מעשה נפלא, אודות חכם אחד מחכמי הישיבה בעי"ת צנעא (איני זוכר אם הכוונה לישיבה הגדולה שהיתה בבית הכנסת שלמהרי"ץ, או בישיבה אחרת משאר ישיבות צנעא), שביטל יום אחד את הלימוד הקבוע בישיבה בשעות שלפני הצהרים, מפני שנודמן לו עסק גדול. הלך לחנותו, והנה ראה להפתעתו סוס קשור ליד פתח החנות. בא לפתוח את הדלת, והסוס בא לקראתו לבעוט בו. זמן רב המתין שם, עד אשר בא בעל הסוס ולקח את סוסו, בדיוק בזמן שהיה רגיל לבוא לחנותו בכל יום לאחר סיום הלימוד בישיבה. ואז אמר, זהו הסוס שלרמב"ם, שבא למנוע אותי מן העסק, על שביטלתי את הלימוד בחיבורו. כי לפני הצהרים היו לומדים בישיבות צנעא רמב"ם בעיון, עם שאר פוסקים. גמרא למדו שם בדרך כלל בלילות, מאחרי חצות עד תפילת שחרית. כך שמעתי מפי אבא מארי זלה"ה.

לגבי קביעות הלימוד בשבת וכו', כדלעיל ד"ה תשובת, יש להוסיף כי בתימן (על כל פנים בעי"ת צנעא ובנותיה) לא קבעו עתים לתורה בשבתות ובימים טובים וחול המועד, אלא כל העם עסקו בתורה בכל הזמנים הפנויים. ומזה אני רגיל ללמד לאחרים גודל מעלת אבותינו הקדושים, שאלמלא דוחק הפרנסה שהיה שם כידוע, גם בימות החול לא היו רק קובעים עתים לתורה ביום ובלילה, אלא היו עוסקים בה בכל הזמנים הפנויים, שהרי כך היו עושים בזמנים שאין בהם מלאכה. וזה דומה לאידך גיסא, למה שרגילים בעלי המוסר לומר למי שאינו

החמה, וכדומה. זאת לא תהיה אותה השעה. הדבר יכול להשתנות. ברם העיקר, שהלימוד דבוק למשהו מסויים, ואז ישנה 'קביעות'. ומכך הוא לא זו. למרות שנודמנה לו איזו עיסקא, בדיוק בשעה הזאת שהוא קבע ללימודו, ואם הוא לא יעשה את העיסקא בשעה הזאת אזי הוא יפסיד אותה, לכאורה, ככה נראה לו שהוא יפסיד. אם זהו דבר שאיננו הכרחי, אסור לו לבטל את שעת הלימוד.

'קביעות' פירושו, שהוא לא משנה זאת, משום סיבה. אלא אם כן הוא אנוס, אירע משהו שלא שייך שהוא ימשיך בלימודו. אולם אם הדבר תלוי ברצונו, אזי הוא לומד כדרכו.

כך נפסק להלכה בשלחן ערוך וסימן קנ"ה סעיף א' וז"ל, אחר שיצא מבית הכנסת, ילך לבית המדרש – בזמנם היה בית המדרש בנפרד מבית הכנסת – ויקבע עת ללמוד. וצריך שאותו עת יהיה קבוע, שלא יעבירו אף אם הוא סבור להרויח הרבה. גם אם נודמן לו כעת משהו, בדיוק בשעת הלימוד. אם הוא מבטל את לימודו, יקב כך, זה לא נקרא 'קביעות'. לכאורה, זהו הפירוש הפשוט שלמלה 'קביעות'.

שאלה מהקהל: מה לגבי שב"ק, אם השעות הן שונות, בגלל התפילות?

תשובת מרן שליט"א: יכול להיות. מסתברא הכי, שבשב"ק ובמועדים וזמנים ובחול המועד, שהזמנים משתנים, אזי אין הכי נמי. שיעשה קביעות בשב"ק, לפי מה שמסתדר לו בשב"ק. אין חובה, שכל הימים יהיו אותו הדבר. אפשר כי בימי חול זה כך, ובשב"ק ובמועדים זה כך. הדבר יכול להיות, גם בימות השבוע עצמם. ברם, ממה שהוא החליט, הוא לא זו. כמו מסמר, שאינו זו ממקומו. רק כאשר מוכרחים. להוציא אותו בכוח מן הלימוד, זהו רק לצורך דבר אשר חייבים לעקרו מן הלימוד.

גם מהרי"ץ זיע"א כותב כך בעץ חיים וחי"א דף פ"ג עמוד ב', וז"ל, ויקבע השעה ההיא, שלא יאבד אותה בשום צד, על שום דבר בעולם. אפילו יבוא לו הנאה של מאה מנה – רווח עצום שיהיה לו – יפסיד הכל, והשעה לא תפסד. וזהו

עוסק בתורה בטענה שהוא טרוד בפרנסתו, הלא גם בשבתות וכדומה אינך עוסק בתורה, אף שאז אינך טרוד, וזה מגלה שאינך חושק בתורה. איתמר.

*

ישנו פירוש נוסף מחודש, שמביאים בשם בעל ההפלאה. הדבר הובא בשערי תשובה [הלכות בית הכנסת סי' קנ"ו, סוף סעיף ב']. ועיין בדרשת חוה"מ פסח התשפ"ג [בזה"ל, הגאון בעל הפלאה פירש ש'קבעת' הוא מלשון 'קבען פלניא'. זאת גמרא במס' ראש השנה [דף כ"ו ע"ב]. ופירושו, 'גזלני פלוני'.

שאף מי שהוא טרוד גדול בעסקיו, יש לו לגזול מזה עת ללמוד תורה. ודברי פי חכם חן.

הוא מפרש, כי 'קביעות' היינו, על דרך שנאמר, הִקְבַּע אֶדָם אֱלֹהִים, פִּי אֲתָם קִבְעִים אֹתִי [מלאכי ג', ח']. 'קביעות' היינו, מלשון גזילה. כי לפעמים הוא צריך 'לגזול'. דהיינו, מפני שלפעמים הוא כ"כ טרוד בעסקיו, וצריך בכח לפנות זמן ללימוד.

השל"ה מביא [במסכת חולין דף צ'] בשם ספר ברכת אברהם, על מהרי"ק, שהיה גברא רבא, אבל היו לו ימים, אשר בהם הוא היה עסוק כ"כ בצרכי ציבור, עד שלא היתה לו אפשרות 'לפתוח ספר'. מה הוא היה עושה? היה מחפש כמה שניות שיש לו, פותח איזה ספר וקורא שורה אחת או שתיים, וזהו. העיקר שלא עבר יום, או לילה, בלי לימוד. וכמובן, רצוי יותר ללמוד פסוק או הלכה. לכל הפחות. בכך נקרא, שהוא 'גזל' את הזמן. מן הזמן של עסקיו, הוא 'גזל' לצורך לימודו.

עד עתה אמרנו בס"ד, שני פירושים.

*

חוץ מכך, ישנו פירוש שהוא לכאורה מפליא, שכתב רבי' יוסף חיים בספרו בן יהוידע במסכת ברכות [דף ל"ה ע"ב]. ועיין דרשת חול המועד התשפ"ג, כי זהו מלשון 'כל הקבוע, כמחצה על מחצה דמי'. כלומר, 'קביעות' עתים לתורה, חז"ל אשר נקטו בלשון 'קביעות', רצונם להגיד כי אדם כזה, אשר אצלו הקביעות היא קביעות, שהוא לא מבטל אותה למרות שנראה לו כי

כביכול הוא מפסיד, אם הוא לא זז מן הקביעות הזאת שלו, אזי הדבר נחשב, כי כל היום הוא למד.

כך כתב בספר בן יהוידע, וברצוני בעז"ה להסביר את העניין הזה.

וזה לשון הבן יהוידע [שם], נראה לי בס"ד, קביעות התורה, בכל יום בשעות ידועות, שלא יבטלנו אפילו אם נזדמן לו עסק גדול והכרחי, הנה זה מועיל לאדם בתרתי.

הא' אפילו אם הוא קובע לתורה שתיים ושלש שעות דוקא, ושאר היום עוסק במלאכה, נחשב לו כאלו כל היום עסק בתורה. שמעתם? דקיימא לן, כל הקבוע כמחצה על מחצה דמי.

זהו הרווח הראשון, אשר הרווחת. אמנם אתה עסקת במלאכה בשעות האחרות, ובתורה עסקת רק שעתיים, בכל זאת תקבל שכר כאילו למדת כל היום תורה.

ותועלת הב', כיון שאם נזדמן לו עסק הכרחי בשעות אלו שהם קבועים לתורה, והוא מניח העסק ואינו מבטל לימוד התורה, נמצא הוא מאמין שכל עסקיו נעשים בהשגחתו יתברך, והוא המזמין לו פרנסתו במלאכה ועסק שעוסק, לכך לא אֶפְתָּ לוֹ אם עבר זמן העסק ולא עסק בו, כי בודאי הקב"ה יזמין לו פרנסתו מדבר אחר.

אף על פי שהוא רואה בחוש, שעל ידי שביטל ולא עשה אותו העסק, הלך מידו ריוח שהיה ראוי להרויח באותו עסק. למרות שהאדם רואה, כי במציאות, מישהו רצה לעשות איתו עיסקא, בא ואמר לו כי ישנה עיסקא שהוא יכול להרויח בה מליונים. הוא אמר לו לבוא אח"כ, אבל הִלָּה אינו יכול רק עכשיו. אחר כך, הוא עסוק, נוסע. איננו יכול. אם אתה רוצה, רק בשעה פלונית. אבל, בשעה הזאת הוא לומד. אם הוא מוותר על העיסקא, ואומר לו ללכת, אזי לכאורה הוא רואה בחוש שהוא הפסיד.

ולכן לאדם כזה שהוא מאמין באמת בכך, יהיה לו הצלחה בעסקיו מאותו יתברך, וירויח משאר עסקים מה שהיה לו להרויח מאותו עסק שהשליך מידו, שמלאכתו ועסקיו מתברכין.

שעות? לכאורה תגיד, כי נחשב שהוא למד, חצי יום. 'כל הקבוע', הוא 'כמחצה'. איך יצא להגרי"ח, שזהו 'כל היום'?

והוא חוזר על כך, פעם נוספת. וז"ל, כי לימוד התורה נחשב כשיעור גדול, כאלו למד כל היום, כדין הקבוע. והמלאכה, שהוא עסק הגשמי, גם כן נתקיים בידם וכו'.

לכאורה, הדברים מרפסין אגרי.

הרי הדין של 'כל הקבוע כמחצה על מחצה דמי', מובא בגמרא בכמה מקומות, בכמה סוגיות בש"ס, והסוגיא העיקרית היא במסכת כתובות [דף ט"ו ע"א], אמר רבי זירא, כל קבוע כמחצה על מחצה דמי, בין לקולא בין לחומרא. ובשלחן ערוך, הדבר מובא ביו"ד סימן ק"ו. תשע חנויות מוכרות בשר כשירה, ואחת מוכרת בשר נבילה. האדם נכנס לחנות וקנה בשר, אולם איננו יודע לאיזו חנות נכנס. שאלו אותו, לאיזו חנות נכנסת? והוא ענה, שהוא לא יודע לאיזו מהן הוא נכנס. אמרו לו, תשמע, ישנה כאן חנות שמוכרת נבילה, אולם לשם נכנסת? והוא עונה, שאיננו יודע. מהו הדין? לכאורה, כיון שישנן כאן תשע חנויות כשרות, ורק אחת מוכרת נבילה, היה צריך להיות, שנלך אחרי הרוב. והרוב הוא כשר. ברם, הדין אינו כן. כיון שישנה כאן חנות אחת, אשר מוכרת בשר נבילה, והיא 'קבועה', אזי נחשב כאילו יש חמש שמוכרות נבילה. זה לא שהבשר נמצא בשוק. אם אדם מצא בשר ברחוב, ורוב החנויות שם הן כשירות, נקיטינן כי 'כל דפריש מרובא פריש'. אומרים, שהבשר יצא מן הרוב. אבל בנד"ד, הוא נכנס לתוך החנות, קנה בשר מן החנות, נכנסת למקום ה'קביעות' ומשם הוצאת, אזי 'כל קבוע כמחצה על מחצה דמי'.

דרך אגב, לגבי הדין של 'כל דפריש מרובא פריש', כך הוא מדאורייתא. אולם מדרבנן, גם אם הוא מצא זאת בשוק, הדבר לא יעזור. מדין 'בשר שנתעלם מן העין'. זאת גזירה מדרבנן. אבל מדין תורה, הבשר היה צריך להיות כשר, מצד 'רוב'.

מאמין אמיתי. הוא לא יפסיד בגלל כך. כי לא חסר להקב"ה, שיהיו לו בכל זאת את הרווחים הללו. וחושבני כי אדרבה, הדבר מייקר את לימודו. אם האדם מוכן להפסיד מליונים, ולא לבטל את זמן לימודו, אזי הדבר מראה, כמה חשובה אצלו שעת הלימוד. ומגיע לו שכר, לפחות כמו אותם מליונים. כי אצלו, הנה במציאות הוא הפסיד מליונים, בכדי שלא לבטל את הלימוד. א"כ לא רק שהקב"ה יחזיר לו את הרווח הזה, אלא הדבר גם עושה, שהתורה שלו והלימוד שלו, הם בעלי ערך הרבה יותר, כפי החשיבות שהוא עצמו ייחס לכך.

ממשיך הגרי"ח וכותב, ולזה אמר, עשו תורתן קבוע, שלא שינו ולא ביטלו תורתן בזמן הקבוע, אפילו שנזדמן להם אותה שעה עסק הכרחי. על ידי כן, זה וזה נתקיימה פידם. כי לימוד התורה נחשב כשיעור גדול, כאלו למד כל היום כדין הקבוע.

והמלאכה, שהוא עסק הגשמי, גם כן נתקיים בידם, שמלאכתם מתברכת, שיריחו בה ריח טוב כאילו עשו העסק ההוא שנזדמן לידם ולא עסקו בו. ונראה לי בס"ד, לכך עשרת הדיברות, שבהם כלולה כל התורה, הם קע"ב [172] תיבות. לרמז, שצריך לעשות התורה קבוע, וטוב לו. אלו דברי הגרי"ח, בספרו בן יהוידע.

ברם, יש לנו על כך, שתי שאלות. ראשית, לכאורה הגרי"ח סותר את עצמו, מיניה וביה.

בהתחלה הגרי"ח אומר, כי אם האדם יושב ללמוד שתים או שלוש שעות קבועות, והוא לא מתייחס למה שלכאורה הוא מפסיד מכך, הוא איננו מבטל את שעות הלימוד הללו, אזי מדין 'כל הקבוע כמחצה על מחצה דמי', נחשב לו כאילו למד כל היום כולו. לכאורה, הדבר תמוה תוך כדי דיבור. אם זהו מדין 'כל קבוע – כמחצה על מחצה דמי', א"כ זהו רק 'מחצה', כיצד הגרי"ח אומר שזה 'כל היום'? המלים שלו עצמן, אינן מובנות. איך נחשב שהוא עסק כל היום בתורה, אם הוא קבע רק שתים או שלוש

את דין 'קבוע', לומדים מן הפסוק, וְאָרַב לוֹ וְקָם עָלָיו, וְהָכִיחוּ נֶפֶשׁ וְנֶפֶשׁ וְדַבְרִים יִיט, י"א]. הרי בכדי שאדם יתחייב מיתה, בגלל שהוא הרג יהודי, צריך שהוא יתכוון אליו, לא שפגע בו בלי כוונה. 'וארב לו', וקם עליו והכהו נפש ומת'. צריך שהוא יארום לו, שתהיה לו תכנית ורצון לפגוע בו, ורק אז הוא – הרוצח – יהיה חייב מיתה.

עומדים תשעה יהודים, וגוי אחד ביניהם, ואותו אחד זרק אבן אל תוך כולם. האם הדבר נחשב, שבודאי הוא התכוון אל יהודי, כי הרוב שם יהודים? התשובה היא, לא. הדבר נחשב, כאילו ישנם חמשה גויים, וחמשה יהודים. חצי חצי. וקיימא לן 'ספק נפשות להקל'. וכו' וכו'.

ישנן עוד הרבה דוגמאות, של 'קבוע'. כגון, אם ישנם תשעה צפרדעים, ושרץ אחד, והאדם אינו יודע במה הוא נגע. וכן, תשעה שרצים, וצפרדע אחת. הדין שם הוא, כפי הדין ב'ספיקות'. אם זה ברשות הרבים, ספיקו טהור. ואם זה ברשות היחיד, ספיקו טמא. כאשר ישנה קביעות, לא הולכים לפי הרוב.

בכל אופן, יוצא כי ישנן חמש וחמש. אם כן, איך יצא להגרי"ח, כי בנד"ד הדבר נחשב שהוא לומד כל היום?

זאת שאלה אחת.

בעת, שאלה שנייה. הרי כל הדין של 'קבוע', לא מצינו שנאמר אלא במקום שישנו ספק. כך לכאורה. כפי הדוגמאות שהבאנו לעיל, לא יודעים האם הוא נגע בצפרדע או בשרץ, וכן לא יודעים האם הוא התכוון ליהודי או לגוי. וכן אם אדם נכנס לחנות, יש לנו ספק מאיזו חנות לקח, האם מן הכשירות או מן המוכרת נבילה. זהו ספק. על כך אומרים, כי הדבר נחשב חצי חצי. כאשר ישנו ספק, אומרים שזהו 'קבוע'.

ברם בנדון דידן, זהו אינו ספק. הרי בענייננו, האדם הזה עובד כך וכך שעות, ולומד כך וכך שעות. אין כאן שום ספיקות. אם כן, איך הגרי"ח אומר, כי מדין 'קבוע', הדבר נחשב שהוא למד כל היום? בשלמא אם היה לי ספק, איך שנצייר זאת – בנ"ד לכאורה לא שייך

לצייר כאן ספק – אבל אין כאן שום ספק, וממילא אין דין של 'קבוע'.

אחזור בתמצית. הבן יהודע אומר, כי המושג 'קביעות עתים לתורה', והתועלת שבדבר הוא, כאשר האדם קבע את השעות הללו ללימוד תורה, ואיננו מבטל אותם אפילו שנראה לו ע"ד הטבע כי הוא מפסיד, הדבר נחשב שהוא למד כל היום, מדין 'כל הקבוע כמחצה על מחצה דמי'. על כך אנחנו שואלים – נעמוד כעת על השאלה הראשונה – שאם הדבר מצד כל קבוע כמחצה וכו', א"כ שהדבר יהיה כאילו הוא למד 'מחצה'. למה הגרי"ח אומר, שזה 'כל היום'? איך הוא אומר דבר והיפוכו, בנשימה אחת.

*

על קושיא זאת, יש לנו בס"ד שלושה תירוצים. תירוץ ראשון, הוא לפי מה שכתב בספר ליקוטים מפרדס.

הספר הזה נדפס בארם צובא בשנת התרל"ג, חיברו מהר"ר יצחק שרם זצ"ל. כנראה הספר הזה, עמד לנגד עיני הבן איש חי. מסתמא הוא הכיר את הספר הזה. לכן רצוני לומר, כי הגרי"ח בבן יהודע, קצת קיצר. הוא סמך על כך, שהדבר מובא כבר בספרים, וממילא הוא כתב זאת בקצרה. זהו כעין וכו'. [דהיינו קיצור וכליה בארמית, דהיינו בלשה"ק וכלו, כלו תשלים מעצמך את ההמשך]. כל הקבוע וכו' וכו'.

בספר ליקוטים מפרדס כתב על כך – בשני מקומות מצאתי זאת – כי נכון ש'כל קבוע כמחצה על מחצה דמי', אבל זהו רק בדברי חולין. אולם בדברי קדושה, זה לא כמחצה על מחצה, אלא הדבר נחשב כרוב. ואם זהו 'רוב', אזי קיימא לן ד'רובו ככולו'. הפלא ופלא.

כך הוא כותב [חלק ג', דף ש"ב, ערך קביעות] וז"ל, אמרו רז"ל [שבת דף ל"א ע"ב] לעתיד לבוא שואלים אותו, קבעת עתים לתורה וכו'. ותפשו רז"ל 'עתים', ולא עת, רמז שצריך לקבוע ב' עתים. עת ביום, ועת בלילה. לקיים מצות ויהושע א', חן והגית בו יומם ולילה.

בעת תשמעו, ומרובה מדה טובה. דכל מקום קדושה בשוין, סטרא דקדושה גובר, והוי רוב, כידוע לידועי חזן. ורוב ככל. ולזה אמרו צריך לקבוע דוקא.

הרי כל הדוגמאות המובאות בגמרא ובפוסקים, המדובר בהן הוא לגבי דברי חולין. נבילה וכשירה, צפרדעים ושרץ, יהודים או גויים. או כפי שמובא [שם בגמרא כתובות], פנויה שנבעלה בעיר, ובאותה העיר ישנו אדם אחד שהוא פסול, גוי או עבד, אזי היא פסולה לכהונה. למרות שזהו רק אחד, מכל העיר. כי הוא 'קבוע'. אבל לגבי ענייני קדושה, מסתכלים על כך, כי 'סיטרא דקדושה גובר', ואז ישנו רוב, והרוב ככולו.

בעין זה הקרה ה' לפני לראות גם בס' אגדת אליהו על הירושלמי [פאה פ"א הל"א] בחלק שני דף ש"ח, שהקדושה לעולם ידה על העליונה, יש בה כח לברוא מלאך גם מהמחשבה וכו' יעו"ש.

והסברא גם כן נותנת, כיון שאפילו מרויח ממון הרבה מניחו, ולזה תיקנו לנו קדמונינו, 'חק' ולא יעבור וכו'. הוא מביא שם את עניין ה'שילוש', הלימוד שאחרי התפילה, הנקרא 'חק לישראל' אצל הספרדים. זהו תירוץ אחד.

בעת, תירוץ שני, הדומה לכך.

כנראה המקור לחידוש הזה, אמר זאת לראשונה בעל ספר פנים יפות. עוד לפני הליקוטים מפרדס. לא מצאתי את דברי הפנים יפות בספר עצמו, שהוא על התורה. אינני יודע היכן הוא כתב זאת, או בספר המקנה שלו על מסכת קידושין, או בספר ההפלאה על מסכת כתובות, אבל מביאים זאת בשמו, וגם הוא אומר משהו דומה לדברי ליקוטים מפרדס דלעיל.

מובא בס' נפש אד"ם [חיים הם למוצאיהם, פרשת תולדות עמ' קט"ז] בזה"ל, בספר פנים יפות, המליץ על מי שקובע עתים לתורה, דהוי כאילו עסק בתורה כל היום. דהנה כל קבוע, כמחצה על מחצה דמי [ב"ק מ"ד, סנהדרין ע"ט]. ומחצה על מחצה, הוי כרוב [פסחים דף ע"ט עמוד א'], ורובו

שאלה מהקהל: הלא לשון רבים יכול להתפרש גם בכל יום ויום, או אפילו מדי כמה זמן. תשובת מרן שליט"א: לכן נקט בלשון רמז. [אמנם עיין מהרש"א במסכת שבת ד"ה ואמר קבעת]. גם הלבוש באו"ח סי' קנ"ה כתב שהסמיכו זאת חז"ל על פסוק [ישעיהו ל"ג, ו'] וְהָיָה אֱמוּנַת עֲתִידָךְ, שני עתים, ומשמע דשתי עתים בעינן יעו"ש. הרי דקדק לכתוב משמע, ולא מוכח, כי אינו הכרח.

נמשיך בדברי הליקוטים מפרדס, שאמרו רז"ל [כתובות דף ט"ז ע"א] כל קבוע כמחצה על מחצה דמי. וזה, בדברי חול. אבל דבר שבקדושה, יהיה רוב. ורוב ככל. נמצא שאם קבע עת קבוע, אפילו זמן מועט, כאילו עסק כל היום כולו. וכן בלילה גם כן, כאילו עסק כל הלילה. הרי קיים מקרא שכתוב, והגית בו יומם ולילה.

לכן צריך שיקבע עת קבוע, שבעת ההיא אפילו היה מרויח בו הרבה, לא יעבור בעת ההיא לעשות מלאכתו אפילו שיפרענו בזמן אחר. וזה שאמר התנא אבות [פרק א' משנה ט'] עשה תורתך קבע. חק ולא יעבור. וזה שאמר התנא [שם ב' י"ד] אל תאמר לכשאפנה אשנה. שאם דרכו לעסוק בתורה בבוקר, לא יאמר אניחנו לעת ערב, שמא לא תפנה גם כן בעת ערב. משמע, שצריך לעשות עת קבוע, בבוקר או בערב, באיזה זמן שרוצה, ובלבד שיהא בעת ההיא כל יום ויום. וכן בלילה. והאומר שאיני קובע אלא עת אחת, או ביום או בלילה, לא קיים מצות והגית וכו'.

וזה שאמר הכתוב [תהלים קי"ט, קכ"ז] עת לעשות לה'. רוצה לומר, האומרים עת אחת די לעשות לה', אלו הפרו תורתך, שאמרה והגית בו יומם ולילה. בעניין זה האחרון, נרחיב בס"ד לקמן.

שאלה מהקהל: איך הוא נהיה 'רוב'?

תשובת מרן שליט"א: דברי תורה, עניים במקום אחד, ועשירים במקום אחר. הוא בעצמו מסביר זאת יותר טוב, במקום אחר [חלק ד'-ה', דף תנ"א].

וזה לשונו שם, נראה לענ"ד טעם שאמרו שצריך 'לקבוע' עתים דוקא, דקיימא לן דכל קבוע כמחצה על מחצה דמי [יומא פ"ד ב'].

הוא ככולו [נזיר דף מ"ב ע"א]. נמצא ע"י קביעות עתים לתורה, הוי כאילו עסוק כל היום בתורה עכ"ד. כך הוא אומר.

נראה לי, כי הדבר נשמע כמו 'דרוש'. לדבריו, מחצה על מחצה, זה נחשב כרוב. הוא לא אמר, כפי שכתב בספר ליקוטים מפרדס, שישנו הבדל בין קדושה לבין חולין. אלא הוא מביא גמרא, שכתוב בה כך, לגבי קרבן פסח. אינני יודע, האם אפשר ללמוד מכך.

הרי הדין הוא, שאם רוב ישראל היו טמאים, קי"ל כי טומאה נדחית בציבור, לכן אפשר להקריב קרבן פסח גם בטומאה.

הדבר מובא במשנה [במסכת פסחים דף ע"ט ע"א], נטמא קהל או רובו, או שהיו הכהנים טמאים והקהל טהורים, יעשו בטומאה. ובגמרא ישנו נדון, מהו הדין אם ישנם חצי חצי. ישנה בכך מחלוקת.

וז"ל הגמ' שם, הרי שהיו ישראל מחצה טהורין ומחצה טמאין, רב אמר, מחצה על מחצה כרוב. ורב כהנא אמר, מחצה על מחצה אינו כרוב. א"כ לפי רב, האומר כי זהו כ'רוב', יעשו הטהורים לעצמן, והטמאים לעצמן. הוא משווה בין הדברים.

אולי במקור, הוא הסביר את הדברים יותר בהרחבה.

גם בספר תפוחי חיים [פרשת תצוה דף קנ"ד] כתב וז"ל, קביעות עתים לתורה, אפי' שיעור קטן, רק שהוא קבוע בכל יום, ג"כ נקרא 'תמיד', ומקיים והגית בו יומם ולילה, וכמ"ש בעוללות יהודה, כל קבוע כמחצה על מחצה, ורובו ככולו. למרות שכתוב 'תמיד'. זהו כפי שעושים לגבי המנורה, לְהַעֲלֹת נֵר תָּמִיד [שמות כ"ז, כ']. 'תמיד' אין פירושו תמיד ממש, כביכול לא עובר רגע בלי זה, אלא מה שחוזרים על כך בכל פעם, הקביעות הזאת עושה כי זהו 'תמיד'. בכל אופן, אפשר להבין – פחות או יותר – כי בכך העניין דלעיל מתורץ.

*

אבל ישנו דבר נוסף, שכתב בספר פלא יועץ. ולנ"ד זהו תירוצו של ישי. יכול להיות, שהגרי"ח

בבן יהוידע, לקח את הדברים משם. בספר פלא יועץ, הביא זאת גם כן. בהתחלה חשבתי, אולי כיון שהספר בן יהוידע, איננו ספר 'הלכתי', שמא הוא לא התכוון לגבי 'כל קבוע כמחצה על מחצה', לפי הגדרים ההלכתיים ממש, אלא שזהו בדרך דרוש כזה. ועוד מעט נראה, כי גם בעל פלא יועץ כתב זאת. אולי כיון שהם אינם ספרי הלכה, ממילא אין מה לעשות כאן קושיות ותירוצים. שמא הם אמרו זאת, אך ורק בדרך דרוש.

ברם ראיתי, כי מהר"ר אליעזר פאפו זצ"ל, בעל פלא יועץ, כתב זאת גם בספרו חסד לאלפים, אשר הוא על סדר השלחן ערוך, ונראה אם כן כי זהו אינו 'דרוש' אלא 'הלכה'.

בעל פלא יועץ כתב בספרו חסד לאלפים [סימן קנ"ה] בזה"ל, אחרי שיצא מבית הכנסת ילך לבית המדרש, או שם בבית הכנסת, יקבע עת ללמוד. וצריך שאותו עת יהיה קבוע, שלא יעבירו אף אם הוא סבור להרויח הרבה [ש"ע סי' קנ"ה סעיף א']. שהרי שואלין לאדם בשעת הדין, קבעת עתים לתורה [שבת דף לא].

ואמרו, שמעלת הקביעות – רואים כי זה כבר 'אמרו', דהיינו זהו חידוש המקובל עוד מן הדורות שלפניהם, רק שהוא לא ציין את המקור בהדיא – על פי מאי דקיימא לן [יומא דף פד:] כל קבוע כמחצה על מחצה דמי. ה"י נמי, מי שקובע עת ללמוד ביום ולילה, לא יחליפנו ולא ימיר אותו, חשוב כאילו למד חצי היום וחצי הלילה. ורב חסד – מטה כלפי חסד [ע"י ר"ה דף יז].

לכאורה, הוא מדויק כאן.

הגרי"ח בבן יהוידע קפץ מיד להגיד, כי זהו כאילו שהוא למד תורה כל היום. אבל בעל פלא יועץ אומר, כי הוא כאילו למד חצי יום, וחצי לילה. רק חצי. אלא שעל כך הוא מוסיף, כי 'רב חסד, מטה כלפי חסד'. הוא לא עצר כאן, אלא הוסיף. ואז נמצא שנחשב כאילו למד כל היום.

יוצא, כי לגבי הבן יהוידע צריכים להגיד, 'זכולה'. ישנו עוד המשך, רק שהגרי"ח סמך על

צדיק או רשע? אם הוא בינוני, טוב, נשאר אותו עד אחרי יום הכיפורים, אולם מה אחרי כן? צריכים להחליט, מה איתו?

אולם בנדון דידן, לכאורה אין כאן עבירות וזכויות. אדרבה, אותו אדם לומד שלוש שעות. וחוז' מן השעות הללו, הוא עוסק לפרנסתו. וכי זאת עבירה? אם האדם עוסק בפרנסה? זאת איננה עבירה. הוא צריך פרנסה, והדבר מותר לו. התורה אומרת [דברים י"א, י"ד] וְאִסְּפַתְּ דָגָנְךָ וְתִירְשֶׁךָ וְיִצְהָרְךָ. מותר לאדם לעסוק בפרנסה. א"כ אין כאן עבירה, שתגיד לי כי צריך להחליט. ישנן כאן, שלוש שעות לימוד, ואיננו מתייחסים אל יתר הזמן, הן לא עבירה ולא מצוה.

וליתר דיוק, כיון שאנו אומרים מטה כלפי חסד לאחר שכבר נקבע שנחשב כאילו למד חצי היום, ממילא אין להתייחס כאן אלא רק לחצי הנותר.

לא מובן, מה נוגע כאן 'רב חסד מטה כלפי חסד'? לא צריך להטות כלפי חסד. מה שייך 'להטות'? תן לו שכר, על שלוש שעות. וזהו. מדוע צריך לתת לו כעין פרס, כאילו הוא כל היום למד?

אולי ישנו כאן, רעיון עמוק.

בתלמוד ירושלמי [כדלקמן], כתוב חידוש גדול. אנחנו מבינים, כי המושג 'קביעות עתים לתורה', הוא לשבת. ברם, ישנה 'קביעות עתים לתורה', שהיא לגנאי. פירוש, כי ישנו אדם אשר קבע לו ללמוד שעתיים-שלוש ביום, וביתר הזמן הוא עוסק בפרנסה. באופן אמיתי, הוא עוסק בפרנסה. מה קורה, אם פתאום יש לו כמה שעות חופש? כגון שהמכונות התקלקלו, ואין לו עבודה. אין מה לעשות. מה אותו אדם עושה? וכי הוא הולך לבית המדרש ללמוד? לא. הוא אומר לעצמו, את השלוש שעות שקבעתי לעצמי ללמוד, כבר עשיתי. כעת יש לי זמן מיותר, ואני יכול לשחק, להתבטל או לחלום, ללכת לבתי ליצנות, לעשות שטיות, להסתובב וכדומה.

על כך אומר הירושלמי, כי האדם הזה ש'קבע עתים לתורה', הוא 'מפר ברית'. כיון שהוא כבר

המבין, או שהדבר כבר ידוע מן הספרים, וע"כ הוא לא הסביר זאת עד הסוף.

וכך כתב גם בספרו פלא יועץ [שם] במפורש, נמצא ה' יחשוב לו כאילו עוסק בתורה חצי היום, ורב חסד מטה כלפי חסד וקב"ע את קובעיה"ם שכר הרבה, כאילו למדו כל היום וכל הלילה, תמיד לא יחשו.

לאחר מכן הוא כותב דברי מוסר, איך האדם מפסיד את הדבר הזה? הוא כותב, כי אם הייתי יודע, הייתי תופס את האנשים בצואר כסותם, וקושר אותם בכבלים וכו', ולא נותן להם לעזוב את בית הכנסת אחרי התפילה, שישבו ויעשו קביעות ללימוד תורה. כיצד אתם מפסידים דבר כזה?

אסבין, אמרנו בס"ד שלושה תירוצים. או שלגבי קדושה, צד הקדושה גובר וזה נהיה רוב, ורוב ככל. או לפי הפנים יפות, מחצה על מחצה הוי כרוב, ורוב ככל. או מצד 'רב חסד מטה כלפי חסד', עפ"י בעל פלא יועץ, הכותב כך במפורש. ומסתמא, הבן יהוידע נסמך על הדברים הללו. אם כי משוסדמה – כך נדמה לי – הרב פעלים לא מזכיר בשום מקום את הפלא יועץ. אינני זוכר שהוא מזכיר אותו. אבל בודאי שהיה לו את הספר, וידע מה שכתוב בו. וגם בלאו הכי, סוף סוף הלא מזכיר במקומות רבים את ספרו חסד לאלפים, והרי עניין זה הובא גם שם הנז' לעיל.

*

גם כעת, הדבר עדיין אינו מובן. מה שייך להגיד בנ"ד, 'רב חסד מטה כלפי חסד'? וכי ישנן כאן עבירות וזכויות? הרי 'רב חסד מטה כלפי חסד', נאמר לגבי אדם שיש לו מחצה זכויות ומחצה עבירות. הרי אדם שרובו זכויות, הרי הוא צדיק. ואם רובו עבירות, הרי הוא רשע. כך כתב הרמב"ם בהלכות תשובה [פרק ג' הלכה ב'], עפ"י הגמרא בראש השנה [דף י"ז ע"א]. אולם אם יש לו חצי זכויות וחצי עוונות, אזי 'רב חסד מטה כלפי חסד', הקב"ה הולך כלפי צד החסד, וממילא נחשב כאילו רובו זכויות. דבר זה, הוא כאשר ישנן עבירות ומצוות, ישנה כאן התנגשות, וצריכים להחליט מהו האדם הזה,

עשה את המיכסה של לימוד. עת לעשות לי"י, הפרו תורתך ותהלים קי"ט, קכ"ו.

אם הינך עושה זאת, לומד, רק כאשר זהו ה'עת'. רק בזמן הזה. כי צריך להיות, שבכל זמן אשר פנוי לך, אתה צריך לעסוק בתורה. אולם אם אתה עושה, שלומד רק בזמן הקבוע, וביתר אני יכול לעשות מה שאני רוצה, אם יש לי עבודה אני אעשה את העבודה, ואם אין עבודה אני יכול לחלום, או לעשות שטיות – לאו דוקא עבירות, אלא דברי היתול וליצנות, דברים בטלים אשר אין מהם שום תועלת או הנאה של ממש – אזי הדבר נקרא שהוא מפר ברית. רח"ל.

יוצא א"כ – וזאת שברצוני לומר – כי אדם כזה, גם כאשר הוא עוסק בענייני פרנסתו, הדבר אינו נחשב היתר, אלא הדבר נחשב אולי כמו עבירה. והראיה היא, שהרי אם היה לך זמן פנוי, לא היית מנצל אותו ללימוד, א"כ למה שנחשיב זאת כהיתר? הרי אם היית יכול ללמוד, לא היית לומד. קבעת לך שעתיים – שלוש, וזהו. יותר מכך, אתה לא לומד. למרות שיש לך אפשרות ללמוד.

דבר זה מובא בכמה ספרים, וגם המשנה ברורה הביא זאת בסימן קנ"ה [ס"ק ד'] בזה"ל, עיקר מצות ת"ת, אין לה שיעור, וחובה הוא כל היום כ"ז שיש לו פנאי. וכדכתיב לא ימוש ספר התורה הזה מפריך וגו'.

וכשיש לו פנאי, והוא מבטל מלימוד תורה מרצונו, הוא קרוב למה שאחז"ל [סנהדרין דף צ"ט] על הפסוק כי דבר י"י בזה, זה שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק. ואחז"ל [ירושלמי סוף פ"ט דברכות] ר' חלקיה בשם ר' סימון, העושה תורתו עתים [ר"ל שאינו לומד אלא בעתות מיוחדות אף שיש לו פנאי ללמוד יותר], הרי זה מפר ברית. הוא יכל ללמוד יותר, אולם הוא קבע לעצמו, כי זהו הזמן שהוא לומד, וזהו. חוץ מזה, הוא כבר פטר את עצמו. הרי זה מפר ברית.

ויליף זה מן הכתוב, עת לעשות לה' הפרו תורתך [ועי"ש בפירוש הפני משה].

א"כ, אל תטעה, כמו אותם אנשים אשר הבינו את עניין ה'קביעות', בצורה עקומה. במקום להבין, כי קביעות עתים לתורה, הכוונה שיהיה זמן מוגדר וקבוע אשר לא מבטלים אותו על שום דבר, הוא חושב כי בכך, זהו. הוא קבע את הזמן הזה ללימוד תורה, וביתר הזמן הוא יכול לעשות מה שהוא רוצה. דבר זה, הוא טעות.

אלא הכוונה ב'קביעות עתים לתורה' הוא, שצריך האדם לייחד עת קבוע בכל יום, שלא יעבירו בשום פעם.

ואם אירע לו אונס, שלא היה יכול להשלים הקביעות שלו ביום, יהיה עליו כמו חוב וישלימו בלילה. וכדאמרין [עירובין דף ס"ה] רב אבא בר יעקב, יזיף ביממא ופרע בלילא.

דהיינו, אם היה לו איזה דבר הכרחי, שהוא היה חייב לבטל את השעה הזאת, אזי שיראה להשלים זאת בעונה הבאה. משמע, בתוך עשרים וארבע שעות, אפילו שזהו בעצם כבר יום אחר. הדבר אפשרי. כגון אם ביום שני הוא לא למד, הוא משלים זאת בלילה, למרות שהלילה כבר שייך ליום שלישי, כי זהו עכ"פ בתוך אותן עשרים וארבע שעות. זהו יזיף ביממא, ופרע בלילא. כביכול הוא לקחת הלוואה.

שאלה מהקהל: כיצד הדבר מיישב, את רב חסד מטה כלפי חסד?

תשובת מרן שליט"א: כי במצבים האלה, שאותו האדם יכל ללמוד והוא לא למד, הדבר כבר נחשב לו כעבירה. הוא נחשב מפר ברית. לכן, אם הוא עשה את השעות האלו קבועות, והוא לא ביטל זאת על שום דבר, אזי גם אם בשעות האחרות הוא חלם, הנה כבר יש לו חצי. החצי השני הוא לא נחשב, כי הרי גם אם היתה לו אפשרות הוא לא היה לומד, א"כ זאת עבירה, על כך צריך את מדת הקב"ה מטה כלפי חסד. מאחר שכאן כבר ישנה התנגשות. אם הדבר היה בלעדי זה, אזי היתה פרנסה ותורה, ואין ספיקות. אולם כאן, תורה וח"ו עבירה. הפרנסה שלו, היא לא פרנסה אמיתית. הראיה, שאם היתה לו אפשרות ללמוד, הוא לא היה לומד.

לכאורה, לפי דברי מהרי"ץ שהבאנו לעיל, המסביר עפ"י דברי סדר היום – למהר"ר משה בן מכיר, שהיה בדור מרן הב"י, בכפר עין זיתון. זהו ספר חשוב, אשר מביאים אותו רבים מן הפוסקים – 'קביעות' היינו, לאפוקי עראי. אם הינך לומד תורה בזמן קבוע, ואינך מבטל זאת על שום דבר, אפילו לעניין של אונס, הפסד ממון וכדומה, זהו פירוש המושג 'קבוע'. הם לא הפליגו להגיד, שזה 'כל קבוע כמחצה על מחצה דמי'.

היינו חושבים לכאורה, כי לפי דבריהם, אין ראיה שהדבר נחשב שהוא למד כל היום. דהיינו, לפי הבן יהודה וסיעתו, שהסבירו כי זהו מצד 'כל קבוע כמחצה על מחצה דמי', ישנו כאן דבר חידוש, כי הקביעות עושה שכאילו למדת כל היום. אולם לפי סדר היום ומהרי"ץ, ש'קביעות' היינו כפישוטו, דבר קבוע, לאפוקי עראי, א"כ אין כאן את החידוש הזה, של 'כל קבוע כמחצה על מחצה דמי'. לכאורה, הם לא יסכימו אל הדבר הזה, שהדבר נחשב כאילו הוא למד כל היום.

ברם, מצאתי במקום אחר, כי מהרי"ץ בעצמו ג"כ סובר כך. אמנם לא מן הטעם של כל קבוע כמחצה על מחצה דמי, אבל עצם הדבר שהאדם קובע לו ללמוד, אף שהוא טרוד בענייני פרנסה, אם בכל זמן שאיננו טרוד בפרנסתו הוא מיד חוזר אל הלימוד, אזי הדבר נחשב שהוא למד כל היום. זאת אומרת, נלמד מזה, כי גם מהרי"ץ זיע"א מסכים לכך, לא מצד כל קבוע וכו', אלא כיון שהדבר נחשב 'תורתו אומנותו'.

כך מהרי"ץ כותב בספרו מעיל קטון ודף קכ"ז. אם אתם זוכרים, דיברנו בזמנו ודרשת הילולת מהרי"ץ התשפ"ג על כך, כי מהרי"ץ בצעירותו, 'קידמוהו ימי עוני'. הוא היה עסוק וטרוד בפרנסתו, ולמרות זאת הוא היה מחבר אפילו אז ספרים. את הספר מעיל קטון, הוא חיבר באותה התקופה. רק כפי שאמרנו, אין מה להשוות את חשיבות הספרים של אז, לבין חשיבות הספרים שחיבר יותר מאוחר, כאשר

נחשוב להביא כאן דבריו הנוקבים שלמהרח"ל זצוק"ל, בפרט שהוא מרבני אתרין, שכן כתב בשם טוב פרק א' מתלמוד תורה הלכה ח' וז"ל, כל איש מישראל וכו' ואפילו בעל אשה ובנים, חייב לקבוע לו זמן וכו'. זה אחד מהדברים ששואלין לאדם בשעת פטירתו מן העולם, והוא ראשית לכל. ולפיכך צריך האדם להשתדל בעסק התורה בכל עת בלי קצבה. שלא אמרו חז"ל יקבע האדם עתים לתורה (ע"י שבת דף ל"א ע"א) אלא אם כן הוא טרוד, כגון שהוא מטופל בבנים וכיוצא בזה, שאי אפשר לו לעסוק בתורה אלא על ידי קביעות עתים. אבל מי שיכול לעסוק בתורה, שאין לו דבר שיטרידהו, וקובע עתים לתורה, ענשו גדול, לפי שהוא עושה קיצים לתורה, והתורה אין לה קץ וזמן, כמו שנאמר (יהושע א', ח') והגית בו יומם ולילה. ונאמר (דברים ל', כ') כי הוא חייך ואורך ימך. ובירושלמי איתה בסוף ברכות (פרק ט' הלכה ה'), רבי חלקיה בשם רבי סימון, העושה תורתו עתים, הרי זה מפר ברית. מאי טעמא, הפרו תורתך עת לעשות לה' ועל פי תהלים קי"ט, קב"ו ע"כ. ועוד אמרו חז"ל [כעת לא מצאתי] קובעי עתים כשורפי תורה. כלומר מי שיכול לעסוק בתורה בלי קץ וזמן, ועושה לה עתים, הרי הוא כאילו חס ושלוש שורף את התורה. לפי שלא אמרו חז"ל יקבע אדם עתים לתורה, אלא אם כן הוא מתבטל מן התורה מאיזה סיבה, וכמו שכתבתי למעלה, שאינו עושה קץ וזמן, אלא אדרבה תופס לו העת שלא תלך ממנו, והוא ליה בכלל והגית בו יומם ולילה, וכמו שכתב רבינו. שאילו לא היה דבר שיטרידהו, לא היה עושה קץ, והיה הוגה בלי קץ וזמן. ולפיכך מי שיכול לעסוק בתורה בלי קץ ובלי קצבה, אשריו ואשרי חלקו. עליו הכתוב אומר אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד (משלי ג', ט"ז), כי אורך ימים ושנות חיים ושלוש יוסיפו לך (שם ב'). זה בעולם הזה, אבל לעולם הבא עין לא ראתה אלהים זולתך, יעשה למחכה לו (ישעיה ס"ד, ג') עכ"ל. ועיין מה שליקטתי עוד מדבריו בזה בספר דרך החיים פרק ראשון. איתמר.

כבר היו לו יותר אפשרויות. אבל למרות זאת, רואים כי אפילו בתקופה הזאת הוא עסק בחיבור כמה וכמה ספרים.

מהרי"ץ כותב שם כך, ה' יודע כי זה כמה פעמים משהתחלתי זה, לבי אמר לי נטה לך על ימינך. כי הואיל ואתה טרוד בהבלי הזמן, ואין אתה פונה לזה כי אם שעה או חצי שעה – הוא אומר, כי נשאר לו לצורך הכתיבה, רק חצי שעה או שעה ביום – מה לך להכניס עצמך בסע"ר בגדול הזה. כביכול, הוא כבר חשב להתייאש. אולי להפסיק לחבר את הספר הזה, כיון שאיננו מסוגל.

ואמרתי כי כבר נמנו וגמרו חז"ל, כשם שאתה מקבל שכר על דרישה וכו'. כך הוא חשב. עד כה, זה לגבי מה שהוא רצה להפסיק.

כעת, תשמעו את דבריו. אבל מה אעשה, כי יפקוד אל ביום הדין הגדול הוא יום המיתה, כדאי' בזהר ויחי ופרשת אמור, נשאת ונתת באמונה.

לכן דופק אני בכל שעה דלתי הלימוד, בכל עת שאפנה. כל הזמן, הוא חוזר אל הלימוד. למרות הטרדות בפרנסה.

וזאת אשיב אל לבי, מה שהסכימו חכמי צפת וירושלם עם כמה מהפוסקים הגדולים, שכל אדם שהולך לעסוק במלאכתו, וכשהוא פונה ממלאכתו הוא הולך לעסוק בתורה, זה נקרא תורתו אומנותו, ומעלה עליו כאילו עסק כל היום בתורת משה רבינו ע"ה. והובא זה בשו"ת דרכי נועם, חלק חושן משפט, ע"ש כמה הסכמות על זה.

ראיתי את התשובה הזאת, ישנה שם בדרכי נועם תשובה ארוכה [בסימן נ"ז], למהר"ר מרדכי הלוי זצ"ל, מגדולי רבני מצרים. הוא מביא שם, הרבה גדולי תורה שדיברו על כך, כי אדם אשר ברגע שאינו טרוד בפרנסתו, הוא מיד חוזר אל לימודו, הדבר נחשב לו שהוא למד כל היום.

ממשיך מהרי"ץ וכותב, ואשאל ממנו ית' שמו, עלת כל העלות וסבת כל הסבות, יפתח לבי בתורתו, וידריכני לעבודתו וליראתו (כי היא כגוף בלא נשמה, כמ"ש חכמי האמת). ויסייעני

לגמור פירוש זה, עם ספרים אחרים שאני מתעסק עתה בהם, זעיר שם זעיר שם.

תראו כיצד מהרי"ץ ממש מסר את נפשו, על לימוד התורה. כפי שהוא כותב, 'דופק אני בכל שעה דלתי הלימוד, בכל עת שאפנה'. הוא לא ביטל את זמנו.

*

אם כן, תירצנו ברוך ה' את השאלה הראשונה. נשארה השאלה השנייה, כפי ששאלנו, כי 'קבוע' זהו רק במקום ספק. אבל חושבני, כי כבר נגמר זמן השיעור, א"כ נשלים זאת בפעם אחרת בל"נ, כיון שצריך להסביר זאת בהרחבה ובאריכות.

שאלה מהקהל: מה היתה השאלה השנייה? תשובת מרן שליט"א: היו לנו שתי שאלות. ענינו על השאלה הראשונה, איך מ'כל קבוע כמחצה על מחצה דמי' יצא להגרי"ח כי זהו כל היום. בס"ד אמרנו על כך, שלושה תירוצים. כעת השאלה השנייה, כי כל העניין של 'קבוע', הוא רק במקום ספק. וכך כתוב במפורש במרדכי, במסכת חולין. כאשר ישנן ספיקות, אז צריך את הדין של כל קבוע וכו'. אולם בנ"ד, לכאורה אין ספיקות.

המשך השאלה מהקהל: אפשר שזה נחשב ספק בגלל שלא היה לומד אפילו נזדמנו לו שעות פנויות ממלאכתו?

כנראה כוונתך אולי לפי מה שאמרנו בס"ד, כי מחשיבים זאת כאילו למד כל היום, ואולי זהו הספק. שמא אפשר להגיד ספק כזה. דהיינו, אכן למדת שלוש שעות, אבל ביתר הזמן הוא לא בסדר, כפי שאמרנו כי זהו בגדר עבירה, א"כ אולי זהו הספק. איך לדון את האדם הזה, אשר יכל ללמוד ולא למד? אבל בכל זאת, כיון שהוא עשה קביעות, א"כ הקביעות נותנת את המעלה של זה.

יפה מאד. טוב שהערת זאת. א"כ יש לנו כבר תירוץ אחד. אבל יש לי תירוצים יותר טובים, לכל הפחות תירוץ אחד, אשר מיוסד ומבוסס על אדני הפוסקים. השם ברוך הוא יזכנו.

דוחק הזמן, אין לי כי אם דבר יום ביומו, ומעונה תחת יד המלכות בעסקיהם במלאכתי כל הימים, לא אשקוט ולא אנוח. ואין לי פנאי רק בלילות לעתים. אם אמצא ריוח במזונותי לארבעה חמשה ימים די מחסורי, אשמח בחלקי. ואז תנוח דעתי מעט, ואעמוד בשליש הלילה האחרון, לפי תשוקתי במלאכת שמים. ואין ריע וחבר לישא וליתן עמי. אשב בדד ואדום. לפעמים יעזור השם להשיג הדרוש ההוא, ועתים אהיה נבוך ואין לאל ידי. לאיש אשר אלה לו, איך ישיג החכמה על תכלית. לכן אני כורע ומשתחוה ומתחנן לפני אלהי השמים, שירחם עלי, ויצילני מכף כל אויב ואורב. ועם יחידים השרידים יתן חלקי. ויתן לי מתנה טובה מאוצר של חנם, כענין שנאמר וחנותי את אשר אחון. ובאחלי ואולי אחר כל אלה נוסף בעבודת השם יתברך, מתוך שלווה ושקט, כמו שאמר כי חסדך לנגד עיני והתהלכתי באמתך. וכן הוא אומר [תהלים ס"ג, ו], כמו חלב (ודעת) [ודשן] תשבע נפשי, ושפתי רננות יהלל פי. הן בעודני חי, ואף כי אחרי מותי, לחזות בנועם יי ולבקר בהיכלו עכ"ל. ואלמלא דחקו וצער, מי יודע בכמה חיבורים היה מזכה אותנו עכ"ל ידידנו הנעלה הנז"ל.

ויישר כוחו שהעלה לפנינו את לשונו של מהר"י צאהרי אשר היה מגדולי חכמי תימן בזמנו, לפני כחמש מאות שנה, וחיבר כמה ספרים יקרים וחשובים. והעתיק את חתימת ספרו צדה לדרך מכת"י, כי בנדפס הוצאת חסיד, נשתבש קצת (שכן במקום ריוח במזונותיו, נדפס שם במגינותי) וגם חסר שם את סיום לשונו. והמקום ברוך הוא יפרוס עלינו סוכת שלומי, ונזכה תמיד לעשות רצונו כרצונו, אבי"ר.

שאלה מהקהל: מהר"י שמשב כאילו למד כל היום אם מיד חוזר ללימודו, אולי זה מלשון קבען פלניא, שהרב אמר מקודם?

תשובת מרן שליט"א: כוונתך מצד גזילת הזמן. נראה כי הדבר אינו אפשרי. מהר"י לא אומר, שהוא גוזל את הזמן, אלא שכל זמן שהוא פונה הוא חוזר להיות עוסק בתורה. גזול את הזמן, פירושו שהאדם מאלץ את עצמו, למרות כל הדוחק, לגזול כביכול זמן לצורך הלימוד. זהו גדר אחר. מהר"י כאן אומר, כי כאשר הוא פנוי מעסקיו, הוא הולך אל הלימוד. חוזר אל הספר. זהו אינו משהו, בדוחק ובלחץ.

צריך לחדד ולהסביר, שבכל אופן עדיין ישנו חילוק בין שיטת מהר"י וסיעתו, לבין שיטת הבן יהודע וסיעתו. לפי מהר"י זה דוקא כשחוזר לעסוק בתורה כשאין לו טרדת פרנסתו, משא"כ להבן יהודע זה נראה שמועיל אפילו כשהוא מפר ברית, באופן שאת השעות הקבועות ללימוד אינו מבטל אפילו כשמזדמן לו עסק של הפסד ממוין.

כהמשך למה שהבאנו לעיל את לשון מהר"י במעיל קטון, נחתום כאן במה שכתב לנו ידי"נ הרה"ג איתמר חיים כהן שליט"א כי ראוי להביא כאן דברי מהר"י צאהרי בחתימת ספרו הנכבד צדה לדרך וז"ל, אמנם אני הצעיר חתמתי זאת החתימה, נגד כל מספרים גנות, שידעו ויבינו דרך האמת וגבול היראה. ואל יאשימני חכם מחכמי ישראל במה שיסדתי בספר הזה. אלא אם ימצא שגיייה, אם מצד העיון אם מצד הכתיבה, יתקן המעוות, ושכרו כפול. וגדולים ממני שאיני מגיע לעפר רגליהם, שגו בכמה עניינים, והם שלמים ושוקטים. בכל שכן וקל וחומר אני, שאני אסור ובני ביתי, לא נצא פתח (נ"א מפתח) המגדל [הוא מגדל עירו] פּוֹפְּאָן, ששם נאסרו בעת מלחמת התורכים עם מלך תימן. יב"ן] אלא ברשות, וגבוה מעל גבוה שומר [על פי הפסוק בקהלת ה', ז]. אך שם הכוונה להקב"ה. וכאן משתמש בזה דרך מליצה, שבראש המגדל מצוי שומר הצופה לבל יברח מישו מן המאסר. יב"ן]. מלבד